

MENSEN *kinnderen*

Tijdschrift voor en over Jenaplanonderwijs

**IN DIT NUMMER:
HET NIEUWE (?) LEREN**

jaargang 21 - nummer 2 - november 2005

VAN DE REDACTIE	3
bij het 99e nummer van Mensen-kinderen	
<i>Kees Both</i>	

MENSEN IN HET WERK- DRUK	4
<i>Cath van der Linden</i>	

HET NIEUWE LEREN EN DE SPEELTUIN ALS METAFOOR	5
notities bij een trend	
<i>Ad Boes</i>	

Het lid van de Tweede Kamer, Jan de Vries, heeft het niet zo op lederwijscholen en het 'nieuwe leren' en sprak misprijzend over 'veredelde speeltuinen'. Aan de hand van deze metafoor wordt in dit artikel het 'nieuwe leren' positief-kritisch onder de loep genomen.

PORTFOLIO EN REMEDIAL TEACHING	9
<i>Alma Lanjouw</i>	

Binnen de zorgverbreding, in het bijzonder binnen remedial teaching, kan een portfolio een belangrijke rol spelen. Kinderen laten zien wat ze kunnen. Een portfolio draagt bij aan een grotere zelfsturing van het leren van kinderen, ook binnen remedial teaching

IEDERWIJS EN JENAPLAN	11
Een interview met Miriam Schreurs	
<i>Kees Both en Ad Boes</i>	

Binnen het Jenaplanonderwijs wordt met gemengde gevoelens gereageerd op het verschijnsel 'Iederwijscholen'. Aan de ene kant – en dat is misschien wel de meest voorkomende mening – wordt er negatief naar gekeken: veel te 'wild', niet algemeen toegankelijk, e.d. Maar anderzijds zijn er mensen (wellicht soms dezelfde die kritisch zijn), die onrustig worden en zich afvragen in hoeverre er in Jenaplan-scholen teveel water bij de wijn gedaan wordt. Je hoeft het niet met Iederwijscholen eens te zijn, om er toch door uitgedaagd te worden. Een interview met een Jenaplan-vrouw die zeer actief is binnen de Iederwijscholen.

EN DAN MAG JE EEN NIEUWE SCHOOL BOUWEN	15
<i>Hubert Winters</i>	

Jenaplanscholen hebben speciale wensen en eisen voor hun schoolgebouwen. Met enige creativiteit zijn deze vaak te combineren met de wettelijke bepalingen en de beschikbare financiële middelen. De Sint Paulusschool laat in woord en beeld zien welke mogelijkheden er zijn. Door veel ruimtes die samengevoegd kunnen worden tot een groter geheel in de bouwplannen op te nemen zijn er vele plekken voor samenwerkingsvormen ontstaan, zowel voor kinderen, ouders als groepsleiders.

DE KABOUTERHOEK EN DE KABOUTERAPOTHEEK	19
Over rollenspel en de integratie met de kernactiviteiten.	
<i>Els Driessen</i>	

Een groepsleidster in de onderbouw, werkend vanuit het ontwikkelingsgericht onderwijs, zoekt haar weg om recht te doen aan de intrinsieke motivatie van de kinderen en hen tevens uit te dagen om nieuwe stappen in hun ontwikkeling te zetten. Een beschrijving van een 'reflectieve praktijk'.

IN HET TEKEN VAN HARRY POTTER	22
Sociaal-emotionele ontwikkeling en kunstzinnige oriëntatie	
<i>Tessa Renkens</i>	

Dit artikel is gebaseerd op het werkstuk dat in 2005 bekroond werd met de Peter Petersenprijs.	
--	--

JENAPLAN EN REGULIER ONDERWIJS IN ÉÉN SCHOOL	25
<i>Tjeerd de With</i>	

Een Jenaplanschool en een school voor Regulier onderwijs moesten gedwongen fuseren. Dat lijkt een recept voor grote en onoverkomelijke problemen. In Hoogeveen lukte het echter om die problemen beheersbaar te houden en uiteindelijk te overwinnen.

...EN TOM OP DE ACHTERZIJDE

Koffie Zetten

Van de redactie

Bij het 99e nummer van Mensen-kinderen

Dit is de laatste keer dat ik een 'redactioneel' schrijf voor Mensenkinderen. De volgende keer, in het 100e nummer, zal dat door een ander gebeuren. De gedachten gaan terug naar het begin. In 1984 werd begonnen met serieus na te denken over het post - Suus Freudenthal-tijdperk. Suus begon gas terug te nemen na de ruim 20 tropenjaren van opbouw van de Jenaplanbeweging. Het laatste, vijftigste ('gouden') nummer van Pedomorfose verscheen in 1981. Er waren inmiddels verschillende Jenaplanclubs actief, die verschillende periodieken uitgaven. De Stichting Jenaplan, met een jaarlijkse nieuwsbrief voor de donateurs, de Ned. Jenaplanvereniging als vereniging van geïnteresseerde en betrokken individuen met 'De Grote Kring' en 'Het kringetje rond', LPC-Jenaplan/CPS, mijn werkgever vanaf november 1982, met het onregelmatig verschijnende 'JP-informatie' en tenslotte de club die nascholing verzorgde: het Seminarium voor Jenaplanpedagogiek', zonder een eigen periodiek. Het eerste wat tot stand kwam was een gemeenschappelijk tijdschrift. Dat gemeenschappelijke bleek uit de samenstelling van de redactie, met uit elke hiervoor genoemde club een vertegenwoordiger. De door mij bedachte naam Mensenkinderen (de alternatieven kan ik niet meer zo gauw achterhalen) werd geaccepteerd en in het tweede nummer (mei 1986) toegelicht:

'het gaat om mens-zijn, mens-woorden;

kinderen zijn mensen;

kinderen mogen nog kind zijn;

de hele mensheid, in al zijn verscheidenheid komt in zicht als horizon ('the family of men').

De naam is vooral ook programmatisch in onze tijd, waar mensen ondergeschikt gemaakt worden aan "de techniek", "de economie", etc. en er anderzijds tekenen zijn van bewustwording van deze situatie en het dóórbreken naar een andere samenleving'.

De eerste nummers waren qua vormgeving nog heel simpel, met een soort typeletter gezet. Amanda van den Oever ontwierp de omslag en verzorgde toen al de totale vormgeving en is al de jaren sindsdien de motor achter de modernisering van de layout gebleven. We hadden daarbij maximum aan overeenstemming en aanvoelen van elkaar en een minimum aan overleg. Je mag dat wel een voor-

beeldig samenspel van redactie en layout noemen. Bij de samenstelling van de redactie werd binnen enkele jaren niet meer gedacht in termen van vertegenwoordigers van 'geledingen', maar werd gekeken wat de leden aan specifieke bijdrage konden leveren. Ad Boes is vanaf het begin tot nu toe een stabiele factor in de redactie (en als auteur) gebleven. We hadden vaak discussies over vragen als: 'Hoe Jenaplan-specifiek is dit artikel?' 'Hoe krijgen we meer praktijkartikelen?' 'Hoe lang vinden we dat artikelen maximaal moeten zijn?' We waren erg kritisch op taal, sommige redactieleden waren daar meesters in. Dat bespreken van artikelen in de redactie was steeds zeer boeiend en stimulerend. De traditie van Pedomorfose van het uitbrengen van vertaalde artikelen werd voortgezet, voorzover ik kan overzien als enige van de niet-wetenschappelijke pedagogische bladen.

Het lot van naar ik vermoed vrijwel elke redactie is dat je zelden reacties krijgt op artikelen in het blad. Zelfs het schrijven van een nep-artikel waarin ene professor Perbølist beweerde dat bewezen zou zijn dat klassikaal onderwijs verreweg de beste onderwijsvorm was riep geen reacties op, zodat Ad Boes zelf in arren moede maar een 'reactie' schreef van een school uit 'Kinderen aan de dijk'. De enige keer dat ik als auteur reacties heb gehad was na de themakern over 'stilte in de school'. Daarover ontving ik enkele prachtige persoonlijke brieven. Dat gebrek aan interactie heb ik betreurd en soms bekreep mij wel eens de bange vraag of het blad wel gelezen werd. Indirect hoorde je soms kritiek: 'te weinig praktisch', 'te moeilijk' en 'te filosofisch'. Dat trok ik me wel aan, maar ik vond het belangrijk van tijd tot tijd ook 'moeilijke' artikelen te plaatsen. Niet om 'moeilijk te doen', maar omdat sommige zaken nu eenmaal niet zo eenvoudig zijn. Niet alles is in hapklare brokken op te dienen.

Na honderd nummers vind ik het welletjes en geef na nummer 100 de spreekwoordelijke redactionele pen door aan Felix Meijer. Wat ik vooral zal missen is het bedenken van thema's voor artikelen en zoeken van auteurs, de redactievergaderingen en het genoeg als je een nieuwe aflevering in handen krijgt (ik rook er altijd even aan: 'vers drukwerk'). Maar ik zal blijven schrijven, ook voor Mensenkinderen.

MENSEN IN HET WERK

Druk

Vijf voor twee. Een voor een komen ze binnen. De één mobiel in gesprek, de ander roept nog een kwinkslag naar een leerling op de gang. Om twee uur zijn acht van de negen coördinatoren aanwezig en de telefoons uit. Ik aarzel, wil graag beginnen, maar overleg even: 'Zullen we wachten of beginnen?' De groep besluit: 'Vijf minuten wachten.'

Ook om vijf over twee is zijn stoel leeg. Het is onduidelijk waar hij is. Weliswaar heeft een van hen hem in de gang gezien, maar waarheen hij op weg was? Zij zegt wel dat hij al de hele morgen druk, gehaast, rondrent. En trouwens: de laatste weken komt hij nergens op tijd.

We starten de intervisie. Om tien voor half drie komt hij binnen. Nadat het gespreksthema voor hem is samengevat staat hij op. Hij loopt het lokaal uit en komt terug met een bekertje koffie. Er hangt een waas van onrust om hem heen. In de loop van de middag komt er een strakke trek om zijn mond en af en toe trommelt hij met zijn vingers op de rugleuning van zijn stoel. Als we na anderhalf uur stoppen om te evalueren, ontploft hij. 'Dit is zonde van mijn tijd. Ik heb echt wel iets beters te doen. Ik werk me suf de hele dag en dan moet ik hier mijn tijd komen uitzitten. Vanaf drie uur ben ik helemaal afgehaakt. Wat een tijdverspilling.' Hij gaat steeds harder praten. Op zijn wangen weer dat geagiteerde rood.

Zij kijken hem verbijsterd aan. Het is zichtbaar dat ze zich afvragen waar dit nu opeens vandaan komt. Vanwaar deze knetterende boosheid? Al snel wordt duidelijk dat niemand het met hem eens is. Ze hebben goed met elkaar kunnen praten over een vervelend werkprobleem dat al lang in de lucht hing. Toch is er opeens ook een akelige sfeer waar niemand raad mee weet. Ze kijken een beetje ongemakkelijk naar hem totdat hij opstaat en de deur uitloopt. Dan trekt één de wenkbrauwen op, een ander zegt iets van 'kort lontje vandaag, geloof ik' en daarmee lijkt de kous voor hen af.

Dit was de derde intervisiebijeenkomst en ook de derde keer dat hij opvalt. De eerste keer vond hij het tempo véél te traag. De tweede keer had hij écht véél dieper op het probleem willen ingaan. En nu deze explosie. Omdat dit zich niet vanzelf oplost pak ik mijn jas en mijn tas en loop naar zijn werkkamer. In het gesprek dat we dan voeren komt hij onrustig en zorgelijk over. Hij herhaalt dat hij het druk heeft. Als ik hem vraag of hij die werkdruk wel eens met zijn leidinggevende of collega's bespreekt, krult een bijna meewarig lachje rond zijn mond: 'daar heb ik toch helemaal geen tijd voor'. Als ik suggereer dat 'werkdruk' het volgende intervisiethema zou kunnen zijn, zegt hij ongeduldig dat ik toch moet begrijpen dat hij tijdens de intervisie zit te denken aan alles wat hij nog moet doen? Eigenlijk zou hij ook veel beter niet kunnen komen? Als hij het zo druk heeft is hij toch niet gemotiveerd? Maar ze hebben nu eenmaal afgesproken dat alle coördinatoren deelnemen en daar kan hij zich toch niet aan onttrekken? En terwijl ik luister voel ik de druk van de, onuitgesproken, behoefte om van mij te horen dat hij er de volgende keer niet bij hoeft te zijn. Als het hem duidelijk wordt dat ik dat niet zal gaan zeggen zet hij zijn computer aan en zegt: 'Als je het niet erg vindt, ik heb nog werk te doen.'

Cath van der Linden
Senior-adviseur en projectleider Giralis, partners in onderwijs,
's-Hertogenbosch
e-mail: cathvdlinden@compaenet.nl

HET NIEUWE LEREN EN DE SPEELTUIN ALS METAFOOR

Notities bij een trend

onderwerp dat het voor Jenaplanners niet veel nieuws bevat. De term veronderstelt dat het zou gaan om nieuwe inzichten, maar dat is slechts in beperkte mate het geval. Wat de Reformpedagogen al veel eerder hadden ontdekt, vaak meer op basis van intuïtie dan op grond van systematisch onderzoek, lijkt langzamerhand gemeengoed te worden. In zijn oratie 'Talenten transformeren' (Apeldoorn 2004) bespreekt Kok een negental theorieën over leren en ontwikkeling die van veranderde inzichten getuigen. Het is een bonte stoet, variërend van het behaviorisme, de opvattingen van Piaget en Vygotsky over ontwikkeling, de theorie van de meervoudige intelligentie tot wat wordt genoemd Brain based learning.

School als weg van het kind

Er is of er lijkt in het onderwijs van alles gaande. In krant en vaktijdschrift wordt, als het gaat over onderwijs, met regelmaat aandacht besteed aan 'Het nieuwe leren'. De recente discussie rond leerwijzen en ander niet-bekostigd onderwijs heeft er tal van raakvlakken mee. Wetenschappers doen in de discussie mee. Zo stelt Prof. Van der Werf (rijksuniversiteit Groningen) dat niet is aangetoond dat het nieuwe leren effectiever is. Merkwaardig, alsof het vanzelfsprekend is dat het daar in de eerste plaats om zou gaan. Bovendien, welke vorm van effectiviteit is in hier in het geding? Resultaten op de korte termijn van de gebruikelijke evaluatiecycli in het onderwijs of de langetermijndoelen van de opvoeding? Prof. Langeveld noemde de school al in de jaren '60 van de vorige eeuw 'de weg van het kind', niet 'een wedren naar volwassenheid, die zo effectief mogelijk moet worden afgelegd'. Een leraar legt op een al of niet effectieve wijze iets uit, maar onderwijs en opvoeding omvatten oneindig veel meer. Het nieuwe leren vat de taken van het onderwijs in ieder geval heel breed op.

Ook of vooral proceskwaliteit

De metafoor van Langeveld is interessant. Bij veel wandelingen is het einddoel minder belangrijk, de kwaliteit van de wandeling zelf is van belang. Waarom zouden we bij de beoordeling van onderwijs als 'weg van het kind' daarop niet veel meer het accent leggen, zonder daarmee het doel te verwaarlozen? Bij de diverse vormen van 'nieuw leren' speelt de motivatie van kinderen en jongeren in het onderwijs een grote rol en terecht. Het wordt hoog tijd ook naar de kwaliteit van het

De Suus Freudenthal-lezing in 2004 in Assen had 'Het nieuwe leren' als onderwerp. Jozef Kok die leiding geeft aan het project Q-Primair en lector is aan de Fontys Hogeschool in Brabant, was de spreker. In een bijzin zei hij over het

onderwijsproces te kijken, ook omdat de school zo'n groot deel van het kinderleven opeist.

Uiteenlopende opvattingen

De opvattingen van de Reformpedagogen liepen slechts op een beperkt gebied parallel, vaker waren ze onverenigbaar. Wat hebben Parkhurst en Freinet gemeen? Wat Montessori en Steiner? Zeker, ze deelden bezwaren tegen het bestaande onderwijs, maar de door hen ontwikkelde alternatieven lopen sterk uiteen. Duidelijk is dat je over opvoeding en onderwijs blijvend met elkaar van mening kunt verschillen. Wat hebben - ik doe maar een greep - orthodoxe moslims, antroposofen, vrijgemaakt-gereformeerden en traditionele katholieken in de huidige samenleving met elkaar gemeenschappelijk als het over opvoeding en onderwijs gaat? Weinig of niets. Is het nieuwe leren de nieuwe noemer waarop zij elkaar zullen kunnen vinden? Moet of zou dat wenselijk zijn?

Modes in het onderwijs

Bij een mode hoort dat de betekenis daarvan voor de lange termijn hogelijk wordt overschat, ook dat slijtage zich doorgaans snel aandient. Zo'n jaar of tien geleden moest er probleemgestuurd beroepsonderwijs komen. Curricula werden omgebouwd. Maar we zijn al weer in een volgend stadium beland. Het onderwijs moet competentiegericht worden en iedere student schrijft zijn persoonlijke ontwikkelingsplan. Pabo's zijn het onlangs samen over die koers eens geworden. Toen ik begon met mijn werk in een pabo leek het erop dat geprogrammeerde instructie geweldige perspectieven zou bieden. In dezelfde tijd werd het traditionele

onderwijs in de vreemde talen vervangen door talen-practica. Van beide heb ik nadien nooit meer iets gehoord.

Is 'het nieuwe leren' meer dan een trend of mode?

'Het' nieuwe leren?

'Het' nieuwe leren bestaat niet. Gemeenschappelijk in publicaties over het onderwerp is kritiek op de tot nu gebruikelijke onderwijsarrangementen. Met een vergelijking ontleend aan de informatica noemt Jozef Kok de ook door hem gewenste verandering 'van digitaal' naar 'analoog'. Voor 'digitaal' zijn onder meer kenmerkend een statische opvatting van de werkelijkheid die eenvoudig kan worden beschreven en de aanname dat effecten van processen volledig meetbaar zijn. 'Analoog' is de opvatting dat ieder zijn eigen werkelijkheid construeert, ook dat de werkelijkheid veranderlijk en waarheid van tijdelijke aard is. Zo ruim denken over onderwijs kan alleen maar worden toegejuicht. Dat geeft gelegenheid voor verrassende ontwikkelingen, of we daar zelf voor kiezen doet er niet toe. Prof. Stevens spreekt in dit verband van 'kantelende scholen', waar 'geheel ander' onderwijs mogelijk wordt gemaakt. Wie denkt daarbij ook niet aan onderwijs en andere vormen van niet-bekostigd onderwijs? Het zou kortzichtig zijn bevooroordeeld de ogen te sluiten voor nieuwe vormen van onderwijs.

De speeltuin van Jan de Vries

Jan de Vries, woordvoerder onderwijs in de Tweede Kamerfractie van het CDA, sprak denigrerend over leerwijsscholen. Het zou om niet meer dan 'veredelde speeltuinen' gaan. Ik denk dat voor menigeen met een in de jeugd opgelopen onderwijstrauma en voor veel kinderen nu die vergelijking juist buitengewoon aantrekkelijk is.

Ik heb onlangs een hele dag kunnen zien wat mijn kleinkinderen in een 'veredelde speeltuin' doen. Dat was in het park Nienoord in Leek (Gr). Daar vinden intensieve leerprocessen plaats, cognitief, motorisch, sociaal en nog veel meer. Ooit een inspecteur meegeemaakt - ik kan het niet laten - die zich verdiepte in of zich zorgen maakte over de kwaliteit van het spel in een school? Is spel wel effectief, in de gebruikelijke

betekenis van het woord? Bepaald niet, spelen is buitengewoon tijdrovend. Je kunt je er zelfs volledig in verliezen.

Een experiment

In een school in Noord-Brabant wordt geëxperimenteerd met het nieuwe leren, zo is mij verteld. Op één middag in de week mogen de kinderen doen wat ze zelf willen: wat zou er gebeuren? Je moet er maar op komen! Ik weet iets beters. Maak studie van spel van kinderen in een veredelde speeltuin, natuurlijk niet alleen bij vier- en vijfjarigen. Observeer daar én praat met de kinderen. Vergelijk de condities en kenmerken van het leren daar - taal en rekenen zullen niet ontbreken - en leg die naast de vooronderstellingen en kenmerken van het eigen onderwijs. Wie voor zichzelf concludeert dat de eigen school en de speeltuin eigenlijk niet zo veel van elkaar verschillen mag zich met recht professional noemen.

Ik wil op de conclusies van zulk onderzoek wel vooruitlopen. Geen twee kinderen doorlopen in de speeltuin een gelijk 'programma'. Geen twee kinderen zijn precies even lang met een activiteit bezig. Bij geen enkele activiteit vind je alleen maar kinderen van dezelfde leeftijd. Spelsituaties met oudere en jonge kinderen ontstaan spontaan en worden ook zo beëindigd. Maar ook: volwassenen kunnen hinderlijk aanwezig zijn. Gemakkelijk waarneembaar is het dat kinderen als ouders dicht in de buurt blijven veel hulp vragen (schoenen uitdoen, veters strikken) en zich bij hun afwezigheid vaak zonder hulp redden of genoeg nemen met wat ze zelf al wel kunnen. Beoordelingen ontbreken. Kinderen zijn na afloop bekaft en eten en slapen daarna goed.

Invloed ouders en andere opvoeders

Ouders kunnen het ritme van een kind ernstig verstoren. Een moeder: 'We gaan naar de draaimolen. Je mag nog één keer op de wip'. Vergelijk dat met wat ik op klassikale school in een leesles hoorde: 'Als je nu een weer fout maakt moet juf een ander kindje kiezen'. Kinderen die zich bezeren huilen het hardst als ouders dichtbij zijn en dat nog eens extra als die tonen zelf erg geschrokken te zijn. Ouders die nuchter reageren zien bij hun kinderen hetzelfde gedrag, zij besteden er maar weinig aandacht aan. Kinderen blijken als ouders niet zichtbaar zijn of zich wat afstandelijk opstellen opmerkelijk geduldig als ze een probleem moeten oplossen. Kinderen zeggen van activiteiten, waarvan ze vaak feilloos aanvoelen dat ze er nog niet aan toe zijn, die later wel te zullen doen: 'Als ik zes jaar ben' of 'Volgend jaar'. Vertaald naar school. De leraar: 'Ga die som nu maken'. Het kind: 'Ik denk eerder aan volgend jaar'.

Kinderen zoeken vooral de uitdaging in wat ze net wel of nog net niet aankunnen. Het is hun zône van de naaste ontwikkeling. Die treffen ze ook aan in het gedrag van andere kinderen, dat een sterk uitnodigend karakter heeft. Het is onzinnig om die zône voor de kinderen tot in details te arrangeren zoals we in het onderwijs gewend zijn of, nog erger, om uit te gaan

van 'de gemiddelde zône' van een leeftijdsgroep. Oefenen kinderen wel genoeg in een speeltuin? Wie rondkijkt weet dat die vraag geheel overbodig is.

Materiële voorwaarden

Een goede speeltuin is ruim gesitueerd. Ook bij grote drukte is er 'werkruimte' genoeg, zonder een bordje: 'Hier is het vol'. De spelmaterialen worden met grote regelmaat grondig gecontroleerd. Ze zijn deskundig en geraffineerd geconstrueerd.

Veel materiaal corrigeert gedrag van een kind 'automatisch'. Kleine kinderen kunnen al in de aanloop van een activiteit zelf ontdekken niet verder te kunnen, omdat ze daar nog niet aan toe zijn. Hulp van ouders is daarbij meestal niet nodig. Zij kunnen vaak, maar niet altijd, op afstand blijven en vanuit die positie veel zien en op die manier veel over de kinderen en hun ontwikkeling leren. Waar het kind om hulp vraagt - waar het echt nodig is, kinderen weten dat vaak feilloos - daar helpt de volwassene vanzelfsprekend.

In de speeltuin is veel nieuw leren te zien, dat is niet zo'n wonder. Wie wil weten hoe kinderen leren kan het beste studie maken van buitenschoolse situaties. Petersen vroeg zich af waarom juist bij uitstek rijke vormen van leren en samenleven in de school ontbraken: geen spel, geen gesprek, geen boeiend en leerzaam werk en natuurlijk geen vieringen, want dat is daarvan het nuttig effect? Waar het onderwijs die sociale grondvormen in de school cultiveert mag van 'nieuw leren' worden gesproken.

Welkome aanvulling

Het 'nieuwe leren' is een welkome aanvulling op wat al zo veel eerder door onderwijsvernieuwers is opgemerkt omdat het de vinger legt bij wat in veel onderwijs niet deugt. Veel kinderen vervelen zich op school. Ze zien geen verband tussen wat ze leren en wat ze daarmee buiten de schoolmuren kunnen doen. Ze treffen in de school te weinig, soms zelfs in het geheel niet in hen geïnteresseerde volwassenen aan. Een groot deel van de kinderen legt het af, omdat zij aan gestelde eisen, afgeleid van gemiddelde vorderingen en prestaties, niet kunnen voldoen. Elk van deze factoren afzonderlijk maakt onderwijs tot een plaats die je maar beter links kunt laten liggen. En als je er toch heen moet - er is immers leerplicht - ben je hoogstens lijfelijk aanwezig. Het echte leven dat heel boeiend kan zijn moet elders worden gevonden.

De theorieën die onder de naam 'Het nieuwe leren' worden gepresenteerd maken duidelijk welke kenmerken van het onderwijs ervoor zorgen dat velen de school niet ervaren als passende 'ontwikkelingshulp'.

Wet en overheid

In de wetgeving worden algemeen aanvaarde noties verwoord, de Wet op het Primair Onderwijs is daarvan een goed voorbeeld. Uitwerkingen daarna, bijvoorbeeld als het gaat om het toezicht namens de minister, moeten blij geven van een maximale bandbreedte aan opvattingen over een optimale onderwijspraktijk. Zo'n breed spectrum geeft voldoende ruimte én kan tevens

voorkomen dat het onderwijs van de ene naar de andere mode holt. Dan kiest de een voor onderwijs met kenmerken die (meer) traditioneel genoemd kunnen worden en de ander voor onderwijs dat die mist. 'Bewijzen' welke keuze de beste is is niet mogelijk om de eenvoudige reden dat over de doelen voor onderwijs en opvoeding geen consensus bestaat. Vergelijken is daarom aanvechtbaar, want dat suggereert dat er overeenstemming bestaat over wat belangrijk en wat bijzaak is. Vergelijken op enkele aspecten is nog dwazer omdat wat een school het belangrijkste vindt op die manier onbelicht kan blijven en dat mag je geen school aandoen.

Oud versus nieuw?

Vervangt het nieuwe leren het oude geheel? Dat zou om tal van redenen erg onverstandig zijn. Evenmin is het wenselijk alle onderwijs te gieten in de vorm van het studiehuis en leraren van docenten te veranderen in fulltime begeleiders. Alle hoorcolleges en klassikale momenten uit het onderwijs? Natuurlijk niet. Die vragen zijn bovendien te algemeen gesteld. Wat zou een college of les aan goed onderwijs kunnen bijdragen? Dat is de juiste vraag. Vroeger was het bijwonen van colleges op de universiteit facultatief. De ene collegezaal zat vol, de andere bijna leeg. Wat zo aan de orde kwam was geen onderdeel van tentamens of andere vormen van evaluatie. Nu zitten studenten, waar nog hoorcolleges zijn, zich suf te pennen omdat naar het daar behandelde gevraagd kan worden. En waar colleges zijn afgeschaft? Daar is een belangrijke werkvorm

ten onechte verdwenen. Wat is er plezieriger om zonder tentamendwang te luisteren naar een leraar, lector, hoogleraar die wat te vertellen heeft, dus gezag heeft. Maar wie die kunst niet beheerst - even goede vrienden - moet geen hoorcolleges geven of proberen dat alsnog te leren. Leraren kunnen onderling het werk zo verdelen dat wat hen het beste ligt het hoofdbestanddeel vormt van hun bezigheden. Vreselijk is het als je als leraar een hoop te vertellen hebt, maar je werk in uitsluitend begeleidingsactiviteiten wordt omgezet. Leraren die worden gedwongen aan modieuze en per definitie eenzijdige trends mee te doen vragen zich terecht af waar hun vak is gebleven.

Klassikaal onderwijs?

Er is al jaren een strijd gaande over de vraag welke vorm van onderwijs de beste is. Vaak gaat het daarbij om klassikaal versus 'ander' onderwijs. Het zijn vruchteloze discussies. Dat komt omdat de vraag wat je met onderwijs zou willen en op welke uitgangspunten dat is gebaseerd geen deel van de gedachteswisseling vormen. De vraag is niet of klassikaal onderwijs in het algemeen gesproken deugt maar of die organisatievorm past bij wat je wilt bereiken.

Wie bij nieuwe opvattingen en voorstellen kiest voor gepaste distantie loopt in ieder geval niet het risico zich blind aan iets volledig nieuws uit te leveren. Dat is altijd onverstandig. Laatste waarheden, ook pedagogische en onderwijskundige, worden niet uitgesproken. Maar wie wil blijven leren sluit de ogen niet voor wat recente inzichten kunnen bijdragen aan beter onderwijs.

PORTFOLIO EN REMEDIAL TEACHING

Laura is altijd snel klaar met haar rekenwerk. Als ze haar werk heeft nagekeken pakt ze haar reken-portfolio. Op dit moment zit daar een onderzoeks-

programma wiskunde in, over machines. Ze gaat daarmee zelfstandig aan het werk. Er verschijnen kleine denkrimpeltjes in haar voorhoofd. Ze gaat direct helemaal op in de schema's van de kralenmachine. Ze tekent, rekent en schrijft tot het tijd is. Het heeft een reden dat ze met wiskunde bezig is. In haar portfolio had Laura geschreven dat ze het extra rekenwerk saai vond. Dit wiskundeprogramma doet een beroep op een ander deel van haar brein, dit geeft zichtbaar uitdaging en plezier.

Portfolio's

Over het werken met portfolio's wordt in de vakliteratuur veel geschreven. Vooral het vernieuwingsonderwijs is begonnen met het invoeren van portfolio's, maar ook het hoger beroepsonderwijs, nascholingscursussen en universiteiten ontwikkelen een dergelijke werkwijze. Het werken met portfolio's in het basisonderwijs is relatief nieuw. Het biedt veel mogelijkheden. Voor remedial teachers is het zinvol om met portfolio's te werken. Het begrip portfolio komt uit de kunst: mappen met daarin representatief werk van kunstenaars, mappen met foto's, tekeningen, schilderijen, krantenknipsels en andere materiaal. In de jeugdhulpverlening wordt soms gewerkt met portfolio's: dit zijn de levensverhalen van de pupillen. Het levensverhaal wordt geschreven in een speciaal daarvoor ontwikkelde, map: *Mijn levensboek* (Mobiël, Zwolle).

Portfolio als brug

Op de Jenapleinschool in Zwolle is de remedial teacher begonnen met het invoeren en toepassen van de portfolio. Er wordt een brug geslagen tussen het werken in de stamgroep en het werken bij de remedial teacher. De remedial teaching wordt hierdoor doorzichtig, zodat anderen (medewerkers, ouders, derden) kunnen zien waarmee het kind op dat moment bezig is. Met een goede portfolio kan een kind zijn eigen ontwikkeling zien en laten zien aan ouders, medewerkers en andere kinderen.

Op deze school werd niet eerder met portfolio's gewerkt. Het gebruik van portfolio's in de remedial teaching staat op zichzelf. In de middenbouw is wel een begin gemaakt met een portfolio voor de expressievakken. Het voordeel van de portfolio in combinatie met het huidige kindvolgsysteem is dat in de portfolio

extra informatie over het kind te zien is. Het kind kan over deze informatie zelf vertellen en de portfolio buiten de rapportagegesprekken aan de ouders laten zien. In de portfolio staat informatie die duidelijk laat zien hoe het kind ten opzichte van zichzelf gegroeid is en daar is het zichtbaar trots op.

Kwaliteit

De portfolio sluit aan bij de eerste vier kwaliteitscriteria uit 'Jenaplan op weg naar de 21 eeuw':

1. Het kind schrijft over zijn werk; wat het heeft gedaan, hoe het verliep en wat het ervan vond. Het werk dient zoveel mogelijk zinvol te zijn. De teksten gaan over de *ervaringen* van het kind.
2. Het werk dat met het kind wordt gedaan in de remedial teaching sluit nauw aan bij de *ontwikkeling*. Het doel is het kind te motiveren en niet te frustreren. Remedial teaching is maatwerk.
3. De portfolio wordt bekeken door verschillende mensen binnen en buiten de school. De portfolio maakt gebruik van de *leef-en werkgemeenschap* binnen de school.
4. Wanneer een kind druk is met bijvoorbeeld een eigen project dan sluit de remedial teaching daarop aan.

Hendrik maakt een project over roofvogels. Tijdens de remedial teaching schrijft hij de brief. Hij weet heel goed wat hij wil vragen aan de valkenier, maar hoe schrijf je dat op. Na drie kwartier is de brief klaar, een kopie gaat in de portfolio en de echte wordt verstuurd. Hendrik zucht diep als hij klaar is.

Motivatie speelt een cruciale rol in de ontwikkeling van het kind. Als het leerverschil, in vergelijking met andere kinderen, (te) groot is, kunnen kinderen zich soms niet meer ontwikkelen. Kinderen wijken liever niet teveel af

van de groep. Ze kunnen gefrustreerd raken, omdat de leerstof niet aansluit bij hun ontwikkeling. Het maakt daarbij niet uit of je bijvoorbeeld hoogbegaafd bent of een leesprobleem hebt.

Remedial teaching sluit aan bij de leerstijl, leerwensen en de ontwikkeling van het kind. Dit in overleg met het kind, de medewerker en de ouders. Om kinderen uit te dagen, te prikkelen is de portfolio een effectief instrument.

Opbouw en functies

De portfolio is een map met daarin (chronologisch en soms per vakgebied): overzichten, materiaal en beschouwingen.

- *Overzichten*: Bijvoorbeeld een boekenlijst, een lijst met extra rekenwerk, het logboek,
- *Materiaal*: Bijvoorbeeld foto's gemaakt van een werkstuk of van het werkende kind, woordkaartjes gebruikt voor spelling en lezen, hulpmiddelen zoals een dagritmekaart, teksten, werkstukken of kopieën uit een werkstuk,
- *Beschouwingen*: Bij de overzichten en het materiaal schrijft het kind er iets over. Ook data worden vermeld.

Het werken met een portfolio vereist zinvolle ervaringen en situaties en sluit zoveel mogelijk aan bij het werken en spelen in de stamgroep: op de boekenlijst komen boeken die tijdens de remedial teaching en in de klas gelezen worden (het kind leest in één boek tegelijk), de teksten gaan over de werkelijkheid, over alledaagse situaties of hebben te maken met een project, spelling wordt zinvol in teksten, brieven en mails. Zinvol leren is een stimulans voor de motivatie van het kind.

Bij het invoeren van een portfolio maak je de beginsituatie van het kind zichtbaar, bijvoorbeeld in de vorm van kopieën uit een aantal gelezen boeken. Het kind beschrijft wat het wil leren en hoe het leert. Over de leerwensen en leerstijl blijf de remedial teacher in gesprek met het kind.

De mogelijkheid om regelmatig in de portfolio te kijken en er iets aan toe te voegen motiveert. Het kind ziet dat het vooruit gaat en dat het daarvoor hard heeft gewerkt. De boekenlijst en de kopieën uit boeken zijn een duidelijk voorbeeld van het zichtbaar maken van de leesvaardigheid.

Sinds Moos, een jongen uit groep 4, een portfolio heeft komt hij niet bij mij om te lezen, maar om te werken in zijn portfolio. Lezen en het bijhouden van een logboek zijn een vast onderdeel. Moos heeft eigen ideeën wat er in zijn portfolio moet en laat hem trots aan anderen zien.

Het vertellen over de portfolio geeft een goed beeld van de ontwikkeling van het kind. Het is een hulpmiddel om aan te sluiten bij de leerwensen van het kind.

Dolf, een jongen uit groep 8 met dyslexie. Enkele jaren heeft hij intensief extra hulp gehad op het gebied van lezen en spelling. Van de remedial teacher kreeg hij een portfolio. In een overzicht schreef hij welke hulp hij allemaal heeft gehad en wat hij daarvan vond. Ook moest hij aangeven wat hielp. Het werd een lange rij en alles

was vervelend en niets hielp. Dit was de aanleiding tot een gesprek waaruit bleek dat er altijd losse oefeningen waren gedaan en losse teksten gelezen. Hij maakt nu wekelijks een tekst over een eigen ervaring en leest één boek naar interesse. Samen met de remedial teacher verbetert hij zijn tekst en praat hij over het boek. Voor de vaart wordt een gedeelte van het boek voorgelezen. Een boekenlijst en kopieën van de teksten bewaart hij in zijn portfolio.

Elektronisch?

Een portfolio kan elektronisch zijn: er is software ontwikkeld en in ontwikkeling. Deze portfolio kan op een computer, het netwerk of Internet staan. Het biedt vele mogelijkheden. Redenen om niet te kiezen voor een elektronisch portfolio:

- Er kan veel misgaan met de ICT-infrastructuur; dit frustreert het kind en kan zo demotiverend werken;
- Het veel werken met computers kan lichamelijke klachten veroorzaken; variatie in (motorisch) leren werkt motiverend;
- Variaties in de leerstof dagen het kind uit en motiveren;
- Voor kinderen is het belangrijk iets tastbaars te hebben om te laten zien, om trots op te zijn; een elektronisch portfolio moet eerst uitgeprint worden.

De computer kan vanzelfsprekend veelzijdig ingezet worden; teksten kunnen op de computer gemaakt worden met spellingscontrole en digitale foto's kunnen direct geprint worden. Zo kan het werk mooi gepresenteerd worden, wat motiveert. De computer kan worden ingezet voor oefening of verrijking, er is veel goede software.

Samenvattend

Een portfolio voor de remedial teaching sluit aan bij het vernieuwingsonderwijs. Het motiveert het kind omdat zijn ontwikkeling zichtbaar is. Het is een middel om in gesprek te komen met het kind over zijn leerwensen. De medewerker en remedial teacher kunnen werk en spel effectief aanpassen. Het kind wordt serieus genomen en voelt zich serieus genomen. Dit zie je in zijn of haar resultaten terug.

LITERATUUR

- Norden van, Suzanne, *Taal leren op eigen kracht*, Assen 2004
- Broersma, Rouke, Nicolai, Jimke, Tans, Jeroen (red.), *Levend lezen dat is de kunst*, Valthe 2003
- Miesen, Ferry v.d., *Portfolio- meer dan een kindvolgsysteem*, Mensen-kinderen januari 1998
- Miesen, Ferry van der, *Werken met portfolio's (3)*, Mensenkinderen, januari 1999
- Jansen, Leanne en Evers, Mandy en Mulder, Rieks, *Een digitaal portfolio in een Jenaplanschool*, Mensen-kinderen, januari 2005
- Tartwijk, J. van e.a., *Werken met een elektronische portfolio*, Groningen 2003
- Oers, Bert van, *Portfolio's. Naar een andere manier van kijken naar kinderen*, JSW, december 2002

De auteur is werkzaam aan de Jenaplanschool in Zwolle.
E-mailadres: alma.lanjouw@home.nl

IEDERWIJS EN JENAPLAN **een interview met Miriam Schreurs**

Hoe een Jenaplan-vrouw als ouder intensief betrokken raakt bij een lederwijsschool en bij de landelijke organisatie van deze scholen. Een verhaal dat als spiegel kan dienen voor

Jenaplanners – over de ‘bandbreedte’ van het Jenaplanconcept, de strijd om ruimte voor de ontwikkeling van het eigen schoolconcept en hoe – als het om de omgang met de inspectie gaat - de lederwijsscholen profiteren van de acties van de Jenaplanscholen en hoe omgekeerd de Jenaplanscholen wellicht kunnen profiteren van wat de lederwijsscholen bereikten.

Hoe bij lederwijs terechtgekomen?

Miriam was en is nog altijd intensief betrokken bij het Jenaplanonderwijs. De vraag ligt dan voor de hand hoe zij als Jenaplanvrouw zo intensief betrokken raakte bij de lederwijs-scholen. Sinds de oprichting maak zij ook deel uit van het landelijke bestuur van deze groep scholen.

‘Ik heb op een Jenaplanschool in Apeldoorn gewerkt, met veel plezier. Vanwege gezondheidsproblemen moest ik daarmee ophouden, ben gaan studeren en werk nu bij het Landelijk Bureau voor Vernieuwend Onderwijs (LBVO) voor de begeleiding van Jenaplan- en andere vernieuwingsscholen. Door deze persoonlijke omstandigheden kon ik vanuit een zekere distantie naar scholen kijken en ging ik ook nadenken over ontwikkelingen in het Jenaplanonderwijs. Ik nam waar dat er binnen het onderwijs steeds minder ruimte kwam voor scholen om voluit te gaan voor hun eigen visie op opvoeding en onderwijs. Denk hierbij aan het intensievere schooltoezicht, de druk om frequent te toetsen en om met methoden te werken, het vergelijken van scholen aan de hand van kengetallen, de bestuurlijke schaalvergroting en groter wordende scholen, het blijvend (te) grote aantal kinderen per groep. Economische denkwijzen en drijfveren zijn meer doorslaggevend, zo lijkt het wel, dan pedagogische. Veel Jenaplanscholen zijn naar mijn mening veel te ver in die meetcultus meegegaan, met als uitkomst dat de school volgeplempt werd met verplichte cursussen, wereldoriëntatie steeds sterker gemarginaliseerd werd, de stamgroep onder druk kwam te staan – stel je voor: een stamgroep van 25 kinderen en 12 daarvan hebben een eigen “handelingsplan” - en er steeds minder ruimte is voor eigen initiatieven van de kinderen. Als je in gesprek gaat met de scholen zeggen ze dat ze wel

anders willen, maar ... en krijg je het rijtje: inspectie, eindtoets, tussendoelen, handelingsplannen, etc. Het deed en doet me pijn om dat te zien. Ik vroeg me af wat voor kinderen de meerwaarde is voor hun ontwikkeling om zes uur per dag, vijf dagen per week, veertig weken in het jaar, in lokalen met tegen de dertig kinderen bezig te zijn met overwegend door anderen bedachte activiteiten? En daarbij speelde regelmatig die zin van Peter Petersen door mijn hoofd: “Soll es unter Menschen anders werden”

Wat ik wilde en wil is wezenlijk een Jenaplanschool zonder de dwang van al die regels. We, mijn partner Henk Veneman en ik en andere ouders, moesten daarom voor ons gevoel wel uit het systeem stappen om iets werkelijk nieuws te realiseren, ook voor mijn jongste dochter.

Bij de Jenaplanscholen bespeur ik nu overigens, zij het langzaam en heel voorzichtig, veranderingen ten goede. Scholen gaan zich in toenemende mate afvragen: “Waar gingen we ook alweer voor?” Scholen willen wel, maar voeren nogal wat argumenten aan om niet echt de keuzes te hoeven maken die tegen de heersende trend ingaan. Er is vaak angst: voor het bestuur, de ouders, de inspectie.

In mijn visie is het Jenaplan als interpreteerbaar streefmodel veel te breed geworden, wat de interpretatiemogelijkheden betreft. De bandbreedte is te groot. De NJPV zou daarover een discussie moeten aangaan’.

Wonderwijs

In hun eigen omgeving, werd vervolgens in 2000 een school gestart, Wonderwijs, in Loenen op de Veluwe. ‘Geen onderwijs, maar wonderwijs’, zoals in de schoolfolder staat. Partner Henk Veneman speelde daarin een belangrijke rol. Zonder hem zou Wonderwijs er niet zijn, evenmin als het landelijk netwerk van lederwijs-

scholen. Inspiratiebronnen zijn Jenaplan-, Montessorien Ervaringsgericht Onderwijs en verder onder andere de Pestalozzischool (het echtpaar Wild) in Ecuador en de Amerikaanse Sudbury Valleyschool. Begin september bezochten wij – na schooltijd - de school, gevestigd in een voormalige school voor beroepsonderwijs in een landelijke omgeving. Om het gebouw veel ruimte, met een paardenweitje (met drie paarden), een moestuin, houtwallen met onder andere vlierstruiken vol met bessen, volop ruimte om te spelen, grotere bomen. In het gebouw ruime en lichte ruimtes in vrolijke kleuren, met veel goed geordende werkmaterialen (waaronder gereedschappen om dingen te maken), boeken (waaronder onderwijsmethoden en naslagwerken) en computers.

In de folder van de school staan de kernwoorden van het schoolconcept van Wonderwijs.

Het 'V'eeft van Wonderwijs

*Veilig voelen
Vertrouwen op Vermogen
Vrijheid met Verbondenheid
Verrijking door Verschillen
Vormgeving van Verlangens
Verder door Vragen*

Kenmerkend voor de vormgeving van Wonderwijs zijn de volgende punten:

- De school bestaat uit één groep met kinderen van verschillende leeftijden
- Initiatief ontstaat vanuit begeleiders en/of kinderen, je inspireert elkaar.
- Kinderen kiezen vanuit hun eigen interesse wat, hoe, met wie en op welk moment ze iets willen leren.
- De inrichting van de school verandert mee met de behoeftes van de kinderen.
- De school wordt bestuurd door kinderen en begeleiders, op een sociocratische wijze.

De school heeft momenteel dertig kinderen tussen 4 en 16 jaar oud. Er zijn twee vaste begeleiders in dienst. Omdat het een particuliere, niet door de overheid bekostigde school is betalen de ouders een ouderbijdrage die kan variëren van € 125 tot € 225 per kind per maand.

Helderheid en bandbreedte bij Iederwijs

Wij zijn als interviewers benieuwd naar de ruimte die Wonderwijs samen met andere Iederwijsscholen neemt en krijgt om onderwijs volgens de eigen inzichten vorm te geven. Miriam antwoordt vanuit haar lid zijn van het landelijke bestuur van de Iederwijsscholen en haar betrokkenheid bij de gesprekken met de inspectie:

'Binnen Iederwijsscholen is de bandbreedte groot, maar niet oneindig. De kinderen worden bijvoorbeeld wel systematisch gevolgd in hun ontwikkeling, maar daarbij niet afgemeten aan landelijk genormeerde methode-onafhankelijke toetsen. Dat is een harde grens, als

scholen daar overheen gaan vallen ze af. Het overleg met de inspectie over het toezichtskader voor particuliere scholen, waaronder dus de Iederwijsscholen, heeft ons geholpen bij het bepalen van de kern en de grenzen van het landelijke Iederwijsconcept. Particuliere scholen moeten ook voldoen aan de wettelijke eisen van 'deugdelijkheid' als minimumnorm. Bij 'deugdelijkheid' gaat het erom dat het bevoegd gezag (het bestuur) zorgt voor de kwaliteit van het onderwijs op de school, voor bevoegde leraren, een goed geoutilleerd gebouw en wat het primair onderwijs betreft de aansluiting op het vervolgonderwijs (de zogenaamde 'aanmerkingscriteria' in verband met de leerplicht). Iedere school voor primair onderwijs in het niet-bekostigd onderwijs is het afgelopen jaar hierop door de inspectie gekeurd, enkele moesten sluiten. Enkele scholen voor voortgezet onderwijs zijn inmiddels na veel geharrewar ook goedgekeurd.

Over de verdere inhoud van de 'kwaliteit' werd tot voor kort wettelijk verder niets gedetailleerd vastgelegd. Dat is de laatste zeven jaar sterk veranderd en dat leidt tot spanning rond de vrijheid van inrichting: hoe een school daadwerkelijk vormgeeft aan het onderwijs. Er zijn onderwijsjuristen die menen dat de overheid juridisch geen grond heeft om op te staan als de eis van "deugdelijkheid" verder wordt opgetuigd met kwaliteitseisen, in de vorm van wat "basiskwaliteit" genoemd wordt. Zij menen dat als een school zelf, vanuit de eigen visie op onderwijs, kwaliteitseisen formuleert en handhaaft, de overheid zich daar verder niet mee moet bemoeien, tenzij er sprake is van evidente pedagogisch-didactische verwaarlozing. Als Iederwijsscholen stellen wij ons op dit standpunt, ondersteund door vooraanstaande onderwijsjuristen. In het overleg met de inspectie zijn wij wat het basisonderwijs betreft ver gekomen in het formuleren van een door de inspectie en ons gezamenlijk gedragen toezichtskader, waarbij we geen essentiële punten van ons concept hebben ingeleverd. Uit de "Proeve van een toezichtskader niet bekostigd primair onderwijs" is de bandbreedte binnen de particuliere scholen voor

primair onderwijs beschreven. Wij herkennen ons als lederwijsscholen daarin en voelen de ruimte om ons concept een erkende plaats te geven binnen het Nederlandse onderwijs en het verder te ontwikkelen. Het toezichtskader levert de "bril" waarmee de inspecteurs de school zullen beoordelen.

De kwaliteitscriteria en indicatoren van de 'Proeve' zijn of worden uitgewerkt voor de lederwijsscholen en wel voor de verschillende lagen/-niveaus in de school, respectievelijk:

1. individuele kinderen
2. schoolkring (= de begeleiders en de kinderen samen)
3. begeleiderskring (= "leraren")
4. bestuurskring
5. ouderkring

Een voorbeeld: **Leerstofaanbod**

- Het leerstofaanbod is dekkend voor de herziene kerndoelen

- In een lederwijsschool is het aanbod dekkend voor de herziene kerndoelen. De inspectie bekijkt de volgende aspecten:
 - Er is een lijst met alle gebruikte leerbronnen.
 - Er is een documentatie per kind waarin het door het kind gekozen aanbod inzichtelijk is gemaakt.
 - In de documentatie per kind zit de verantwoording over het aanbod van tenminste de volgende gebieden: Nederlandse taal en rekenen en wiskunde.
- Een lederwijsschool neemt maximaal 3 maanden voorbereidingstijd als een kind wil overstappen naar een andere vorm van onderwijs. Deze tijd zal de school gebruiken om:
- a. zicht te krijgen op 'wat er nodig is' om het kind een goede overstap te kunnen laten maken
 - b. te werken aan dat wat voor het kind op dat moment nodig is.

- De leerbronnen waarborgen een breed aanbod.

In een lederwijsschool zijn de volgende aspecten terug te vinden:

- Inrichting ruimte
- Mix van leeftijden
- Materialen
- Lijst van leerbronnen
- Documentatie van ieder kind.

- Het leerstofaanbod maakt afstemming mogelijk op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen

In een lederwijsschool wordt dit bekeken aan de hand van de volgende aspecten:

- In de documentatie van ieder kind staan de opvallende activiteiten van een kind.
- In de documentatie van ieder kind staan de opvallende ontwikkelingsprongen van een kind.

Uit: Concept-toezichtskader lederwijsscholen, 2005

Bij het punt 'kindvolgsysteem'/documentatie van ieder kind zijn er geen dwingende voorschriften, wel een aantal criteria die voor deze documentatie gelden. De NJPV doet dat in het kwaliteits-instrumentarium precies zo.

Het zou overigens een vergissing zijn te denken dat er in lederwijsscholen nooit toetsen gebruikt worden. Dat gebeurt zeker wel, als diagnostische toetsen, waarbij kinderen zichzelf toetsen: kan ik het in voldoende mate

om verder te kunnen? Dat is een heel ander verhaal dan het vergelijken met landelijke normen.

Het is verheugend om vast te stellen dat de inspectie ons enorm heeft gestimuleerd bij het ontwikkelen van een gemeenschappelijk concept voor primair onderwijs in het particulier onderwijs.'

Alleen het vragende kind?

Jullie hechten grote waarde aan spontane vragen van kinderen, maar hoe zit dat met het uitlokken van vragen – de 'gewekte vragen'? Krijgen de kinderen voldoende bagage mee?

'Dat is eigenlijk al aan de orde gekomen bij het voorbeeld van de leerbronnen. Het is de opdracht van de school om kinderen uit te dagen binnen een rijke leeromgeving: de ateliers, de tuin, de andere kinderen, gastdocenten die met de kinderen werken, excursies, de school heeft een heel rijk aanbod. Het is echter aan de kinderen om daarvoor te kiezen en de consequenties van die keuze te accepteren.

In dit kader is het interessant hoe wij aan de overgang naar een reguliere school voor voortgezet onderwijs werken. Een kind koos daarvoor, omdat het wel eens op een grotere school wilde zijn. Bij de oriëntatie op verschillende vo-scholen wordt ook gelet op wat je nodig hebt om daar goed mee te kunnen komen. Er wordt daarvoor ook geoefend, zoals het leren uit boeken en les krijgen van een docent: hoe kun je daar het meeste profijt van hebben?

We ontwikkelen het liefst relaties met vo-scholen die iets hebben met het "nieuwe leren".

Ik kan de betekenis van het spel niet genoeg benadrukken, dat geldt voor de hele basisschoolperiode. Je ziet ook interessante verschillen tussen jongens (60% van de kinderen) en meisjes (40%), die ontwikkelen zich echt anders, ook in hun interesses. "Samenleven" is bij meisjes een populairder thema dan bij jongens. Voor vrijwel alle kinderen geldt dat zij betrokkenheid vertonen met natuur.'

Wat voor ouders en kinderen?

Wordt jullie school en worden andere lederwijsscholen alleen bevolkt door kinderen van relatief vermogende ouders, waardoor het leren samenleven met kinderen met een verschillende maatschappelijke achtergrond in gevaar komt?

'Het ouderbestand is meer heterogeen dan buitenstaanders meestal denken. In ons geval varieert het van bijstandsmoeder tot bankdirecteur. Er zijn grofweg twee groepen ouders te onderscheiden: degenen die primair afkomen op onze visie, ze melden hun kinderen met 4 jaar of eerder aan, en ouders die hun kinderen elders zien vastlopen en ons als laatste strohalm zien. Bij die laatste groep zijn we uiterst waakzaam, we kunnen het ons niet permitteren om "vergaarbak van problemen" te worden, waarbij we slachtoffer worden van het falen van scholen elders. Er worden dus nogal wat kinderen geweigerd, waarbij we ons realiseren dat wij dat ons als niet bekostigde scholen kunnen permitteren, in tegenstelling tot de bekostigde scholen.'

Haalbaar en betaalbaar?

Er is in de politiek een felle discussie gaande over lederwijscholen. Hoe schatten jullie de kans in dat het ruime toezichtkader voor het niet-bekostigde onderwijs door het parlement wordt aanvaard?

'Aan de inspectie zal het niet liggen. Uit de uitspraak van de inspecteur-generaal Kate Kervezee in Trouw dat zij verwacht dat de lederwijs-scholen binnen het bekostigde onderwijs op termijn "eenzelfde gewaardeerde plaats zullen innemen als de Jenaplan- en Montessorischolen" blijkt vertrouwen. Wat de politiek betreft ben ik onzekerder. Het is niet waarschijnlijk dat men twee toezichtkaders wil, verschillend voor het bekostigde en niet-bekostigde onderwijs. Hoe dat zal uitpakken is nu ongewis. In het gunstigste geval zal de opzet zoals die voor het niet-bekostigde onderwijs geldt uitgangspunt worden voor het gehele toezicht. Dat zal dan ook voor de Jenaplanscholen een doorbraak betekenen, gezien het protest dat zij vanaf de invoering van de Wet op het Onderwijstoezicht aantekenen tegen onder meer het voortdurend vergelijken van opbrengsten van scholen (zie daarvoor 'Zicht op toezicht'). Ik zie hier een sterke overeenkomst tussen de belangen van de lederwijscholen en het Jenaplanonderwijs. De lederwijscholen profiteren ongetwijfeld van de actieve opstelling van de NJPV. Omgekeerd hoop ik dat de Jenaplanscholen kunnen profiteren van het gevecht van de lederwijscholen om erkenning en behoud van hun concept.'

Zal jullie wijze van werken betaalbaar blijven als jullie door de overheid bekostigd zouden worden?

'Ik denk van wel. lederwijscholen kunnen van weinig geld rondkomen. Dat de kleinschalige opzet niet betaalbaar zou zijn is onzin. De groepsgrootte hoeft ook geen probleem te zijn, als je flexibele groepeeringsvormen hanteert, waarbij enkele begeleiders samen verantwoordelijk zijn voor een grote groep kinderen. Zoals ook Jenaplanscholen dat kunnen doen met behulp van vormen van teamteaching.'

Bandbreedte

We willen aan het eind van dit interview nog eens terugkomen op wat je aan het begin zei over ontwikkelingen binnen het Jenaplanonderwijs en de 'bandbreedte' binnen zo'n groep scholen. Hoe gaat lederwijs daarmee om?

'Als je als school bij lederwijs wilt horen en naam en logo gebruiken, dan hoort daar een inhoudelijk kader bij dat ook grenzen aangeeft. Bovendien wordt van de scholen verwacht dat begeleiders (=leraren) zich regelmatig scholen en vormen van samenwerking en reflectie hanteren. De manier waarop wij dat doen geeft de inspectie blijkbaar voldoende vertrouwen en ze letten daar ook scherp op bij het toezicht. Iederwijs is een relationeel concept, dialoog is daarom belangrijker dan dreigen. De dialoog over het concept en de grenzen ervan wordt gevoerd vanuit een ontwikkelingsperspectief. Als een school problemen heeft met het concept wordt niet alleen op schoolniveau, maar ook landelijk gekeken wat eraan gedaan kan worden. Al kunnen scholen zelf de conclusies trekken dat ze er niet meer bij willen horen. Het aangeven van grenzen houdt scholen scherp en stimuleert de creativiteit, het samen met anderen zoeken naar oplossingen. Dat zou volgens mij ook voor de Jenaplanscholen kunnen gelden. De NJPV kan scherper aangeven wat 'des Jenaplans' is en wat niet. Het vorm - volgt - functie - principe is hier in het geding. Scholen zijn vaak bezig met vormen zonder dat het voor alle betrokkenen duidelijk is wat de functies zijn. Zo passen 'weektaken' volgens mij niet bij het concept, 'contractwerk' wel. En als je aan mensen in Jenaplanscholen vraagt waarom wereldoriëntatie het hart van het onderwijs is of zou moeten zijn krijg je nogal eens als antwoord 'dat hoort bij het Jenaplan'. Het is dan eerder een formule, dan dat het geworteld is in een pedagogische visie. Oplossingen voor ervaren problemen zijn niet alleen in de vormen, maar eerder in de functies te vinden.

Ik wil echter met nadruk zeggen dat ik me zeer bewust ben van de grote problemen die Jenaplanscholen kunnen ervaren en waarvoor vaak geen gemakkelijke oplossingen bestaan. In die zin wil ik geen gemakkelijke kritiek leveren. Maar ik ben er ook van overtuigd dat het voor de toekomst van het Jenaplanonderwijs van het grootste belang is dat de NJPV kern en grenzen van het concept zo helder mogelijk aangeeft. Er is niemand bij gebaat dat het Jenaplan verwatert en ik hoop heel erg dat die verheldering en verdieping tot stand zal komen. Zoveel Jenaplan - vrouw ben ik ook wel weer.'

We nemen afscheid en praten nog na over hoe zo'n verheldering en verdieping van het concept in een relatief grote groep scholen als de Jenaplanscholen bewerkstelligd zou kunnen worden..

MEER INFORMATIE
www.wonderwijsschool.nl
www.iederwijs.nl
www.onderwijsinspectie.nl

EN DAN MAG JE EEN NIEUWE SCHOOL BOUWEN

De droom van iedere schoolleider en ieder team is om een eigen school te mogen bouwen: Eindelijk kunnen wensen en idealen voor een echt

gebouw voor Jenaplanonderwijs verwezenlijkt worden. Wettelijke bepalingen en de beschikbare financiële middelen beperken echter de mogelijkheden. Hoe een school haar wensen en idealen toch kan verwezenlijken wordt in dit artikel beschreven aan de hand van de bouw van de Sint Paulusschool in Leeuwarden.

Mooie kans

De Sint Paulusschool in Leeuwarden is in 1972 begonnen met de eerste Jenaplan-initiatieven. Vanaf 1985 is de school gegroeid van 100 tot zo'n 370 leerlingen. Zoals in veel plaatsen was het ook in Leeuwarden woe- keren met de ruimte. Het oorspronkelijke gebouw zat al gauw vol, zodat een tweede en ook een derde loca- tie in gebruik genomen moesten worden.

Uiteindelijk werd er na jarenlange procedures en veel politiek geharrewar besloten de drie oude locaties te verruilen voor één nieuw schoolgebouw.

Als toenmalig schoolleider beschouwde ik dit als een kans om een echt Jenaplangebouw te realiseren. Maar wat is een echt Jenaplangebouw? En wat zijn de mo- gelijkheden? De boodschap van de gemeente was duide- lijk: We mochten onze eigen gang gaan, natuurlijk volgens alle geldende regels. Het budget was echter keihard, er zou geen dubbeltje bijkomen (we hadden toen nog guldens).

Onderwijskundig Programma van Eisen

De eerste stap was het zoeken van een professionele meedenker. Die vond ik al snel. Hans, een oude dorps- vriend, waar ik als kind nog mee geknikkerd had, had zich inmiddels ontwikkeld tot een architect die al zo'n dertig scholen had ontworpen. Al snel begonnen onze gesprekken en kwamen de eerste discussies op gang. Hij maakte zich vooral druk over allerlei bouwkundige en esthetische zaken, terwijl ik vooral keek naar het belang van ons Jenaplanonderwijs. Het was duidelijk: We konden nog veel van elkaar leren!

We besloten naast alle bouwkundige programma's ook een onderwijskundig Programma van Eisen te maken. Deze activiteit was niet alleen belangrijk om duidelijk te krijgen wat we wilden, maar was zeker ook belangrijk om iedereen te betrekken bij het hele proces. Ouders en alle personeelsleden zijn avonden bij elkaar geweest om te praten over wensen, mogelijkheden en onmogelijkheden en zo groeiden we langzaam toe naar ons Onderwijskundig Programma van Eisen. Daarin stonden duidelijke aanwijzingen voor de archi- tect. Uitspraken over de sfeer, de uitstraling van het gebouw, maar ook over de grootte van de lokalen, de extra ruimtes die we wilden en het plein werden op papier gezet.

Een van de grootste discussiepunten betrof de organi- satie van deze grote school. Wilden we in twee verti- cale gemeenschappen blijven werken of wilden we liever in drie bouwen werken? Voor- en nadelen wer- den besproken. Met behulp van een stellingenspel werd steeds meer duidelijk wat we wilden. Uiteindelijk werd unaniem gekozen voor het werken in drie bou- wen. Nu, na twee jaar werken in het nieuwe gebouw, is iedereen nog gelukkig met deze keuze. Wel zijn er nadrukkelijk activiteiten nodig om de relaties tussen de

verschillende bouwen te stimuleren om er voor te zorgen, dat de drie bouwen geen schooltjes op zich worden.

Brede school?

Een belangrijke fase in de voorbereiding waren ook de plannen om tot een 'brede' school te komen. Graag wilden we samenwerken met organisaties, die ook actief zijn met kinderen. Helaas bleek alleen samenwerking met de naschoolse opvang realiseerbaar. Samen met deze partner is er steeds nauw overleg geweest. Dat is ook nodig om tot een goed geheel te komen. Uiteindelijk heeft het geresulteerd in goede afspraken en een goede samenwerking waarbij gebruik gemaakt wordt van elkaars faciliteiten.

Natuurlijk is het wensenpakket altijd groter dan het beschikbare budget toelaat. In de voorbereidingsperiode is er dan ook veel energie gestopt in het binnenhalen van extra gelden. Door het oprichten van een aparte stichting, die zich bezig ging houden met subsidies en sponsoring, konden veel extra's gerealiseerd worden. In het gebouw is daarom nu een echt schoolcafé waar ouders, maar ook anderen, elkaar kunnen ontmoeten en is er een handenarbeidruimte gerealiseerd. Ook is er een luxe keuken met inductiekookplaten en een professionele afwasmachine, zijn er extra speeltoestellen aangeschaft en zijn ook voor de inrichting extra gelden binnengehaald.

Ik ben er van overtuigd, dat het uiteindelijke resultaat alleen bereikt kon worden doordat de hele schoolgemeenschap, kinderen, stamgroepleiders en ouders, betrokken werd bij het nieuwbouwproces. Door het vormen van werkgroepen, door informatieavonden, door geplande bezoeken op de bouwplaats, door activiteiten met kinderen, door het positief meedenken van alle mensen, ook de aannemer, de uitvoerder, de installateur en alle andere bij de bouw betrokkenen kon dit project een succes worden.

Zo werden negatieve adviezen van de welstandscommissie, dreigende financiële tekorten en andere problemen overwonnen. Kortom: er werd echt op een Jenaplanmanier gewerkt en dat levert succes op!

Een kijkje in de school

De begane grond bestaat uit vier gedeelten: Twee grote halve cirkels, die de onderbouw en de middenbouw vormen. Een kleinere halve cirkel (rechts boven) met drie ruimtes voor de naschoolse opvang en een multifunctioneel middengedeelte met twee speellokalen en een gemeenschapsruimte, koppelbaar tot één hele grote ruimte. Ook is er een keuken, een schoolcafé en een knutselruimte.

De onder- en de middenbouw hebben ieder een grote gezamenlijke middenruimte. Deze ruimte wordt door alle groepen van die bouw ingericht en gebruikt. In deze ruimte kunnen kinderen, meesters en juffen uit verschillende groepen samenwerken. Er moet overlegd worden over inrichting en gebruik en telkens als er aan een nieuw thema wordt gewerkt, zie je de middenruimte veranderen.

Door steeds per twee groepen een eigen ingang met een garderoberuimte en toiletten te maken, blijft de middenruimte vrij van allerlei 'verkeer'. Ouders die hun kind brengen of halen, groepen die naar buiten gaan, lopen allemaal via de eigen ingang naar binnen en buiten. Dat levert in de school enorm veel rust op.

Door het creëren van een gezamenlijke middenruimte per bouw ontstaat als vanzelf veel meer teamwerk. Je bent als stamgroepleider niet meer verantwoordelijk voor alleen je eigen groep, maar heel nadrukkelijk heb je ook een verantwoordelijkheid voor het gezamenlijke belang van de bouw.

De gezamenlijke middenruimte biedt allerlei mogelijkheden voor samenwerking. Stamgroepen kunnen er tijdens blokperioden voor kiezen om het stilwerk in de groepslokalen te laten plaatsvinden en het andere werk in de middenruimte of net andersom. De grote extra ruimte zorgt er ook voor dat de groepslokalen best iets kleiner kunnen zijn, ook al doordat er geen radiatoren in de lokalen zijn (vloerverwarming).

Ontmoetingsruimte

De school beschikt over twee speellokalen, die samengevoegd kunnen worden. De twee speellokalen grenzen aan een gemeenschapsruimte. Samen kan dit een zaal worden, waarin makkelijk vierhonderd stoelen kunnen worden opgesteld. Deze ruimte biedt allerlei mogelijkheden voor vieringen maar ook voor gebruik door anderen. Zo kan de school toch een multifunctioneel centrum in de wijk zijn!

Midden in het gebouw is het schoolcafé, een echte ontmoetingsplek in het hart van het gebouw. 's Morgens tref je er altijd ouders, die de dag hier beginnen met een bakje koffie en een praatje. Allerlei informele praatgroepjes vormen zich, waarbij het meestal over school en opvoeding thuis gaat. Ook een handige plek om als schoolleider even iemand iets te vragen, bij te praten of sfeer te proeven.

Verhuren of zelf huren

De Stichting Kinderopvang beheert de ruimtes voor de naschoolse opvang. Ze heeft een onder-, midden- en bovenbouwgroep waar na schooltijd zo'n zestig kinderen gebruik van maken.

Onder schooltijd kan de school gebruikmaken van deze

ruimtes, natuurlijk wel met toezicht. Na schooltijd kan de opvang gebruik maken van de multifunctionele middenruimtes van de school. Kinderen kunnen het schoolcafé gebruiken als restaurant, in de speellokale kan gesport of gedanst worden, in de knutselruimte kun je met de handen werken of in de eigen 'huiskamer' kun je t.v. kijken, lezen of een spelletje doen op het zolder-tje. Natuurlijk zijn alle ruimtes gezellig ingericht. De school is eigenaar van deze ruimtes en verhuurt ze aan de Stichting Kinderopvang. Op die manier blijft de school de regie houden over het gebouw. Ik vind dat die regierol in multifunctionele schoolgebouwen ook bij de school hoort. De school is drager van het concept en zorgt voor continuïteit. Bovendien vinden we in de basisprincipes dat de school relatief autonoom moet zijn. Die autonomie kan in gevaar komen als je als school afhankelijk wordt van een ambtelijke afdeling of externe investeerder, zoals een woningbouwcoöperatie. Die problematiek kom je op het ogenblik veel tegen bij allerlei multifunctionele accommodaties, waarbij de verantwoordelijkheden onduidelijk zijn.

Boven het middengedeelte van de school zit een tweede verdieping. Daar vindt ook 'de verdieping' plaats, daar huist de bovenbouw. De bovenbouw-lokale zijn wat groter en hebben in hun lokaal ook een zoldertje. Ook hier is er een gezamenlijke middenruimte, waar ook via een ladder toegang is tot 'het torentje'. Elke dag klimmen groepjes, die bestaan uit een kleuter, een middenbouwer en een bovenbouwer de ladder op om samen naar buiten te kijken en een opdracht uit te voeren. Het torentje is echt een spannende plek in deze school. Met behulp van 'techniek-gelden' wordt er momenteel gewerkt aan het inrichten van deze plek.

Op de bovenverdieping zijn ook nog twee kantoorruimtes en de personeelskamer. Zo kun je er als stamgroep-leider voor kiezen om in het schoolcafé te gaan zitten, als je anderen wilt ontmoeten en boven in de personeelskamer, als je behoefte hebt aan een rustige plek.

Van binnen naar buiten

Vaak is het buitenterrein van de school een sluitpost in het bouwproces en kan er niet veel meer gebeuren dan het aanbrengen van tegels. Juist als zo'n terrein helemaal opnieuw moet worden ingericht, heb je een kans om voor weinig geld extra voorzieningen te realiseren. Natuurlijk zijn er op dit plein tuintjes waarin kinderen kunnen werken en waar je kunt ontdekken dat aardbeien niet uit de fabriek komen maar aan een plantje groeien. En er is ook een voetbalveldje van kunstgras; een geweldige investering; altijd zie je kinderen op dit veld. Ook is er een verlaagd basketbalveld. Verlaagd, zodat het 's winters onder water kan worden gezet om er een ijsbaan van te maken. Ook is er naast het verlaagde gedeelte een podium, zodat je een soort amfitheater hebt. En natuurlijk hier en daar nog speeltoestellen.

Bouwen volgens creatiespiraal

Het heeft ruim zes jaren geduurd voordat deze school van wens werkelijkheid werd. In het hele proces is me duidelijk geworden dat het denken van Marinus Knoope volgens 'De creatiespiraal' een goede leidraad is. Veel aandacht besteden aan de eerste stappen is erg belangrijk. Je bouwt een school, vooral voor je toekomstige collega's en opvolgers. Dat vraagt er om na te denken over de toekomst van ons onderwijs, ons Jenaplanonderwijs.

Een nieuwe school kan er voor zorgen dat de ontwikkeling van de school versneld wordt en zelfs dat je mensen uitdaagt. Het maken van gezamenlijke 'leerpleinen' per bouw zorgt er voor dat er meer overleg komt, dat er gepraat wordt over manieren van werken en dat er meer uitgewisseld en samen voorbereid wordt.

Een nieuw gebouw waarin mensen samen komen, die eerst verspreid zaten over verschillende gebouwen, brengt ook verschillende culturen samen. Dat geeft verrijking maar zeker ook wrijving. Het kost tijd om je opnieuw te nestelen in zo'n groot nieuw nest. Op den duur, als alles en iedereen een plekje heeft gevonden, komt er weer ontwikkeling op gang en komt er weer tijd voor nieuwe initiatieven.

Een Jenaplangebouw?

Nu de school ruim twee jaar in het nieuwe gebouw zit, kun je je afvragen of het gelukt is. Is er een echt Jenaplangebouw tot stand gekomen?

Het gebouw heeft zeker vele kwaliteiten. Heel belangrijk is dat je in dit gebouw nooit het gevoel krijgt dat je in een grote school rondloopt. Door de indeling in bouwen met steeds één ingang voor twee groepen is er een rustige sfeer. Je loopt elkaar beslist niet in de weg. Het is een school zonder gangen geworden, een school waar de ruimte optimaal gebruikt kan worden. Door gebruik te maken van een goed akoestisch plafond wordt geluid voldoende gedempt en is er nooit herrie. Zelf als er tussen de middag 200 kinderen overblijven, is dat in dit gebouw goed te organiseren.

In een goed gebouw moet je als individu een rustig werkplekje kunnen vinden. Ook wil je met de hele schoolgemeenschap, kinderen en ouders bij elkaar kunnen komen. En dat kan. In dit gebouw kun je een rustig plekje vinden en je kunt makkelijk massale vieringen

laten plaatsvinden. Ook het terrein om de school is handig ingedeeld. Vaak zie je dat een schoolplein vóór of achter de school ligt. In Leeuwarden is het speelplein om de school heen, overal zijn verschillende soorten speelplekken. De onderbouw heeft wel een eigen plekje, maar dat is niet afgescheiden van de rest van het plein.

De ruimtes zijn goed ingedeeld. Natuurlijk had je ook nog graag wat meer extra ruimte of een grotere middenruimte voor de bovenbouw gehad. Iedereen geeft aan dat ze de school prachtig vinden. Het is wel even wennen in zo'n modern gebouw. Het is optimaal geïsoleerd en dat betekent dat je extra je best moet doen om veel te ventileren. Zeker met vloerverwarming kan het gauw te warm zijn en is het zoeken naar een goede balans tussen ventileren en verwarmen.

Scholen bouwen een proces

Het bouwen van deze school was voor mij aanleiding om meer scholen te helpen met het realiseren van hun huisvestingswens. Inmiddels ben ik zo'n vijf jaren bezig met scholenbouw, doe ervaring op met verschillende architecten en word steeds handiger in het combineren van onderwijskunde en bouwkunde. Het is steeds weer een uitdaging om op de beschikbare plek een optimaal gebouw met zoveel wensen en eisen te realiseren. Alle wet- en regelgeving maakt het erg ingewikkeld. Iedere afdeling op het gemeentehuis heeft een bepaald belang: Zo heeft de welstandscommissie ideeën over wat aanvaardbaar is, terwijl de brandweer andere en strenge eisen stelt. Daarnaast zijn budgetten voor scholenbouw nog steeds behoorlijk krap.

Het gaat echter niet alleen om bouwen, maar ook om er voor te zorgen dat er een goed proces plaatsvindt en dat er gebruik gemaakt wordt van alle ideeën en deskundigheden. Op allerlei manieren kun je andere accenten aanbrengen en elke keuze die je maakt in een proces, maakt bepaalde andere zaken weer onmogelijk. Vragen als 'Wil je vooral grote lokalen of wil je veel extra ruimtes?' is een hele belangrijke, maar ook de plaats van de gemeenschapsruimte is heel essentieel. Daarnaast moet je ook goed nadenken over de verkeersstromen.

Met elkaar moet je keuzes maken. Dat kan, dat moet op basis van het concept waarvoor je als school hebt gekozen. En die keuze maakt het alleen maar eenvoudiger.

Samen toegroeien naar een nieuw schoolgebouw moet een feest zijn en als je dan uiteindelijk in het nieuwe gebouw trekt, moet iedereen het gevoel hebben dat het geworden is wat je met zijn allen wilde.

Een school bouwen is wel een enorme klus, er komt ontzettend veel op je af. Eigenlijk kun je dat er allemaal niet even bij doen. Bovendien word je geconfronteerd met zaken waarvan je niets weet. Als je er uit wilt halen wat er in zit, moet je gebruik maken van ervaringen van anderen. Ook als je voor je zelf een nieuw huis bouwt, doe je het de tweede en de derde keer toch weer anders, en waarschijnlijk beter. Bij het bouwen van een school krijg je maar één kans, benut die optimaal.

DE KABOUTERHOEK EN DE KABOUTERAPOTHEEK

Over rollenspel en de integratie met de kernactiviteiten

integreren van de kernactiviteiten is. De uitwerking over de kabouterhoek en de kabouterapotheek is een illustratie van mijn manier van werken.

Dit artikel gaat over het stimuleren en activeren van het rollenspel in een thematische speelhoek. Verder wordt aangegeven hoe belangrijk het

Thematisch onderwijs

In onze kleutergroepen werken de stamgroepsleiders vanuit Basisontwikkeling/ Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO). Kinderen moeten in die visie de gelegenheid krijgen om te spelen en te onderzoeken. De activiteiten die wij aanbieden moeten dus passen bij hun belangstelling en moeten ontwikkelingsmogelijkheden bieden. Als werkvorm kiezen wij daarom voor het thematisch onderwijs. In het *ontwerpschema* voor het thematisch onderwijs (het webmodel van thema naar activiteiten) staat globaal beschreven welke activiteiten wij de kinderen aanbieden.

Spelstimulering

Binnen mijn stamgroep zitten momenteel achttien kinderen, acht oudste en tien jongste kleuters. Binnen de groep is de *'wisselhoek'* zeer favoriet. Ik zie in deze hoek nog veel manipulerend spel, wat niet zo verwonderlijk is, want er zitten veel jongste kinderen in de groep. Er worden soms al kleine rollen gespeeld, maar van een roldialoog is nauwelijks sprake. De kinderen zijn nog veel aan het experimenteren en spelen niet met, maar naast elkaar. Jonge kinderen genieten van het manipuleren en rommelen met allerlei materialen. Binnen dit spel speelt zich een enorme ontwikkeling af. Het "rommelen", zoals wij dit vaak benoemen, is het dominante spel van het kind. We zien het steeds terug in al hun handelen.

Het motief van het kind is het verkennen van voorwerpen en zijn mogelijkheden.

Zodra dit spel wordt voorzien van taal, sociale taal, zit het kind voor mij duidelijk op een ander niveau, er ontstaat een dialoog met de ander, een moment dat het kind aangeeft te willen functioneren op een ander niveau. Dit ontwikkelingsverloop van spel staat beschreven binnen HOREB, een observatiesysteem dat wij als school binnen de onderbouw hanteren. Ik wil hun sociale spel gaan stimuleren en activeren binnen een thematische speelhoek en maak daarom een eerste planning binnen het ontwerpschema, met als hoofddoel "Spelactiviteiten".

Introductieactiviteit

Op donderdagochtend maken we een boswandeling, het bos ligt namelijk op korte loopafstand van onze school. Daar vinden we verschillende herfstvruchten, die vol enthousiasme verzameld worden. Na enige tijd lopen komen we op een bospad, dit pad wordt door de buurtbewoners het 'kabouterpad' genoemd, omdat hier veel paddestoelen groeien. De paddestoelen

Ontwerpschema eerste planning

Het thematisch onderwijs zorgt voor een samenhang tussen deze activiteiten en juist deze samenhang is belangrijk voor het jonge kind. Bij het kiezen van een thema bepaal ik vooraf wat potentieel waardevol is voor meerdere kinderen binnen mijn groep en maak een eerste planning binnen het ontwerpschema. Een eerste planning, want ik wil tijd hebben voor de echte vragen van de kinderen, dingen waarover zij zich verwonderen. Juist deze momenten zijn vaak de rijkste leermomenten.

verdienen dan ook onze bewondering. Midden op het pad staat ditmaal een oude houten kist. Na veel overleg wordt deze opengemaakt door de twee stoere binken van de groep. Er zit een klein rieten mandje in met pleisters, minverband, een schaar en twee kleine spuiten. Er wordt besloten de kist met inhoud mee te nemen naar school. Eenmaal terug op school gaan we op onderzoek uit. Niemand begrijpt iets van de inhoud van het kleine rieten mandje.

In het documentatiecentrum vinden we enkele boeken die ons iets vertellen over het leven van de kabouters. In de kring wordt in groepsverband in deze boeken gelezen.

Al gauw vinden we het antwoord op onze vragen: 'Wat doen die pleisters en andere dingen in dit mandje?' 'Waarom vinden we dit in het bos?' 'Van wie en waarvoor?' Het antwoord is: "Kabouters zijn dierengenezers". De boeken worden uitgesteld op een kijktafel. Bij deze introductieactiviteit was de verwondering en de betrokkenheid van de gehele groep erg groot. Door middel van vragen probeer ik de kinderen uit te nodigen tot het bezig zijn met het gevonden materiaal: Kunnen wij ook iets doen met die pleisters en andere dingen? Zijn ze ook door ons te gebruiken? Wie moeten we dan beter maken en hoe gaan we dat aanpakken? .

De wisselhoek moet een kabouterhoek worden. In de kring wordt erover gesproken hoe we deze hoek gaan inrichten. Nog dezelfde middag wordt deze hoek verbouwd.

Binnen de groep ontstaan spontaan twee nieuwe hoeken, "de kabouterkijktafel" en "de praktijk van kabouter Prik".

De kabouterhoek "de praktijk van kabouter Prik".

In de kabouterhoek liggen spullen die de kinderen van

thuis hebben meegenomen: EHBO-koffertjes, knuffeldieren, pleisters en verband. Zelf zorg ik voor een onderzoekstafel, verkleedspullen, een telefoon en een klapper met papier en een pen. Gedurende de eerste dagen wordt deze hoek met veel enthousiasme gekozen. Ik laat de kinderen hun gang gaan en observeer hun spel – kinderen mogen mij dan niet storen – en noteer in kernwoorden wat ik zie. Zo zie ik bijvoorbeeld dat een kind de rol verband afrolt, weer oprolt en weer afrolt, dat verband gebruikt wordt om een knuffel te verbinden, dat daarbij soms wel en soms geen taal gebruikt wordt naar de ander toe of de knuffel.

Deze handelingen verwerk ik in het kinderdagboek (HOREB) en ik probeer mijn aanbod voor de volgende dag hierop af te stemmen. Zoals bij het kind dat het verband weer op- en afrolde een samenspel over de vraag: zullen we eens proberen het verband te gebruiken voor deze knuffel, of ik heb pijn aan mijn been, ik denk dat er een verband om moet, enz.

Dit samenspel kan leiden tot een dialoogje, uitnodigen tot samenspel, een klein rollenspelletje, Maar het kan ook zo zijn dat er helemaal niet gereageerd wordt, dat accepteer ik dan ook. Het kind geeft juist op zo'n moment aan wat belangrijk voor hem is. Ik zelf speel dan vaak mijn eigen spel of ik ga mee met het spel van het kind, zonder dat er een woord gesproken wordt. Hiervan maak ik een korte notitie in het kinderdagboek.

In een later stadium observeer ik opnieuw. Tijdens de kringactiviteiten speel ik zelf korte stukjes voor, ik onderzoek knuffels, stel hen vragen, zoals 'waarom huil je? waar doet het pijn? zal ik?', enzovoorts. Hierbij betrek ik steeds een paar kinderen actief om het dramaspel met mij mee te spelen. Op deze manier probeer ik de kinderen te prikkelen. Ik wil immers hun sociale spel stimuleren en activeren, ik reik op een uitnodigende manier mogelijkheden aan.

Tijdens het blokkur observeer ik het spel in de kabouterhoek. Het materiële handelen vloeit langzaam over in het rollenspel!

Natuurlijk zijn er ook nog kinderen die alleen maar bezig zijn met het af- en oprollen van het verband, ook dit zegt iets over hun ontwikkelingsniveau. Het doen-alsof-spel krijgt duidelijk zijn betekenis in deze kabouterhoek.

Regelmatig speel ik het spel in de kabouterhoek met de kinderen mee, ik bevraag hen op hun handelingen en stel veel denkvragen zoals 'waarom krijgt hij een pleister op zijn neus? hoe kan het dat die pleister daar blijft plakken? wat doe je als ? hoe heb je dat verband om die poot gekregen?'

De kijktafel

Deze hoek groeit met de dag. Er worden op deze tafel spullen verzameld uit het bos, kabouterknuffels en poppetjes worden meegenomen en krijgen een plekje op deze tafel.

Ook zet ik er een stempeldoos met stempelkaartjes neer. Er wordt hier volop gekeken in de kabouterboeken en er wordt veel gespeeld met de kabouterpoppetjes.

De tafelpoppenkast wordt erbij gehaald. Hele

kabouter verhalen worden in de poppenkast gespeeld. Er is een derde hoek ontstaan, "de Kabouterpoppenkast".

De rol van mij als leerkracht

De rol van mij als leerkracht is vooral een begeleidende rol. Belangrijk hierbij is:

- De verwondering van de kinderen in ere te houden.
- Aandacht hebben voor wat kinderen "beweegt" en proberen die nieuwsgierigheid vast te houden.
- Veel observeren en op het juiste moment uitdagende vragen stellen. Dus ook veel meespelen!
- Kinderen zelf laten bedenken hoe ze de hoeken willen inrichten, zij hebben vaak geweldige ideeën en ook dit verhoogt weer hun betrokkenheid.

Ik bekijk opnieuw het ontwerpschema.

Het hoofddoel van de kernactiviteit "spel" is zeker bereikt, de constructieve- en beeldende activiteiten lopen ook goed binnen de groep en de gespreksactiviteiten komen dagelijks aan de orde. De lees-schrijf- en reken-wiskunde activiteiten worden zelden gekozen door de kinderen, ze staan los van al de andere activiteiten, er is totaal geen samenhang.

Ik zal een manier moeten zoeken om deze activiteiten voor de kinderen zinvol te maken, ze moeten voor het kind een betekenis krijgen.

Opnieuw vul ik het ontwerpschema in. Met deze tweede planning probeer ik de lees-schrijf- en reken-wiskunde activiteiten meer te integreren binnen het thema, binnen de spelactiviteiten van het kind.

Mijn observaties en samenspel in de wisselhoek en de vragen van de kinderen tijdens hun spel en tijdens de kringactiviteiten brengen mij tot het besluit om nog een hoek in te richten, namelijk "de kabouterapotheek". Tijdens een kringmoment wordt dit met elkaar besproken.

Deze hoek wordt opgezet rondom het aanrecht. Op deze manier kunnen de kinderen gemakkelijk gebruikmaken van water. In deze hoek moeten drankjes en pillen gemaakt kunnen worden.

De kabouterapotheek

In de kabouterapotheek ligt een receptenboek. De kinderen kunnen dit boek gebruiken bij het maken

van een medicijn. Kinderen die zelf een medicijn willen maken noteren de ingrediënten op hun eigen receptenkaart. De ingrediënten moeten gelezen en geteld worden.

Op alle ingrediënten staan etiketten. Bij het maken van een medicijn worden kinderen "gedwongen" hierop te letten. Op deze manier probeer ik de ontluikende geletterdheid en het beginnend rekenen te stimuleren.

In de kring speel ik het spel van dokter Els: onderzoeken dier, uitschrijven recept, voorlezen recept, naar de apotheek, ik ga heen en weer tussen "de kabouterhoek" en "de kabouterapotheek", weer laat ik enkele kinderen tijdens dit spel actief meespelen. Regelmatig ben ook ik tijdens de blokperiode aan het spelen in deze twee hoeken.

Er wordt volop gespeeld en gewerkt in beide hoeken. "Kabouter Prik" loopt met zijn zelfgeschreven recept naar de apotheek. Er worden allerlei typen schrijfsels gemaakt, in krabbelboodschappen met vormen die op echte letters lijken. Er worden ook echte letters gebruikt. De reken-wiskunde activiteiten worden op zichzelf ook interessant: er moet geteld worden, cijfersymbolen worden herkend, het gebied van het getal krijgt een betekenis.

Bij de oudste kinderen ontstaat een bewuste leeractiviteit, het denkende handelen gaat het praktische handelen overheersen. Er ontstaan vragen, problemen, vergelijkingen, er wordt belang gehecht aan het 'zeker weten'!

Tijdens de reflectiekringen worden er problemen met elkaar besproken en er worden recepten uitgewisseld. De belangstelling voor "de kabouterapotheek" is enorm.

De kinderen geven nu een persoonlijke betekenis aan de lees-schrijf en reken-wiskunde activiteiten. Ze doen al spelend fundamentele ervaringen op.

Conclusie

Er zat bij mijn eerste planning duidelijk geen voortgang of ontwikkeling bij de lees-schrijf- en reken-wiskunde activiteiten. Deze activiteiten lagen duidelijk stil, kinderen waren hier alleen plichtmatig bezig. Hoeken moeten ontwikkelingswaarde hebben voor het kind en dat lukt beslist niet als je dingen plichtmatig uitvoert, zonder te voelen, te beseffen wat je aan het doen bent. Bij de eerste planning keek ik niet naar de kinderen op hun niveau, de activiteiten waren betekenisloos, niet vanuit het hart, het hoofd en de handen, maar vanuit een einddoel dat ik als leerkracht voor ogen had. Bij de tweede planning nam het kind zelf initiatief, het was helemaal niet bezig met het behalen van een bepaald doel, maar met het spelen van een betekenisvolle activiteit op zijn niveau. Er was duidelijk sprake van een natuurlijke betrokkenheid. Want je leert pas als je dat zelf wilt, als het een betekenis voor je heeft!

Els Driessen is werkzaam in de onderbouw van OJBS "De Toermalijn" in Tegelen.

e.driessen@toermalijn-akkoord-po.nl

IN HET TEKEN VAN HARRY POTTER

Sociaal-emotionele ontwikkeling en kunstzinnige oriëntatie

een dikke boeken! Moeten wij die lezen?' Er verzamelt zich een groep kinderen om de thematafel. Geboeid staren ze naar de kandelaars met kaarsen, de glazen met blauwe, groene en rode vloeistoffen en het portret van Professor Perkamentus. 'Wie heeft dat geschilderd, juf?' Een meisje bladert door een krant met het opschrift 'De Ochtendprofeet.' 'Juf, er is alleen een voorblad. Er staat helemaal niets in die krant!' De kinderen kijken hun juf verwachtingsvol aan. 'Ik weet het!' roept een van hen uit. 'We krijgen een project! Ja toch, juf? Gaat het over Harry Potter...?'

Angst

'Juf, Harry Potter is bang voor Voldemort, maar hij gaat toch naar hem op zoek? Hij had Voldemort toch ook gewoon die steen kunnen laten stelen?' Juf denkt even na. Ja, dat had Harry kunnen doen. Maar hij koos de moedigste weg. Hij overwon zijn angst... Iedereen is wel eens bang. Al is het maar voor dat enge monster onder het bed, voor die grote, zwarte spin bij het raam of voor oorlog en geweld. Juf deelt blaadjes uit en de kinderen gaan aan de slag. Tekenen waarvoor je bang bent, is de opdracht. Een donkerblauw, bijna zwart gekleurd blad met een heldere, gele lichtflits. Onweer, slangen, spinnen met een kruis op hun rug, wapens,

oorlog... Een tijd later zit iedereen in de kring. Verhalen komen los. Een tekening met een huis dat in brand staat na een blikseminslag, zorgt voor associaties: 'Bij mij thuis was er ook brand. Er stond een kaars op de tafel en die viel om en toen vlogen de gordijnen in brand. Dat was echt eng, papa en mama moesten toen heel snel blussen.' Inbraak in huis, een kind dat bijna werd overreden door een vrachtwagen, angst om oma te verliezen nadat opa is overleden... Talloze gevoelens en gedachten worden uitgesproken, er wordt positief op elkaar gereageerd; op dit moment kan iedereen zich uiten.

Positief zelfbeeld

Het is niet eng te zeggen dat je ergens bang voor bent. Het is zelfs fijn als je het durft te vertellen en je er vervolgens over kunt praten met je klasgenoten. Aan de hand van de tekeningen spreken de kinderen met elkaar over angst. Door de reacties die ze van elkaar krijgen, wordt hun zelfbeeld positief beïnvloed. Dat waar de een bang voor is, vindt de ander ook eng. Het zorgt ervoor dat de kinderen beseffen dat ze zich niet hoeven te schamen voor hun grootste angst.

Griffoendor

Griffoendor is waar ik thuis hoor
Ik zit vol moed door en door
Dit is wat de Sorteelhoed zei:
'Jij bent dapper en hebt veel moed, wees blij,'
Wat telt is dat je doorgaat tot het bittere eind
En nooit zomaar verdwijnt

Bovendien heerst er een sfeer van veiligheid en vertrouwen in de klas. De kinderen durven zich te uiten, durven te praten over hun gevoelens, ook al begint het bij de een wat aarzelend en stromen de woorden bij een ander als een waterval uit de mond. De gemaakte tekeningen bieden houvast om het verhaal te vertellen. Het tekenen op zich is ook een manier van het uiten van gevoelens van angst, maar dan op papier. De tekeningen hebben daarmee gevoelswaarde.

Overzicht activiteiten binnen lessencyclus

- Inleidende activiteit met behulp van de film 'Harry Potter en de steen der wijzen.'
- Ieder kind schrijft iets positiefs over elke klasgenoot in de klas, zo krijgt ieder een 'complimentenlijst.'
- Op welk personage uit Harry Potter lijkt je en op wie zou je graag willen lijken? Schrijf dit op.
- Teken het moment waarop je het meest gelukkig was
- Schrijf op wie je beste vriend (in) is en waarom
- Beeld middels drama een conflictsituatie uit Harry Potter uit en los het conflict op een goede manier op
- Schrijf in een gedicht in welke afdeling van Zweinstein de Sorteelhoed je plaatst
- Teken datgene waarvoor je erg bang bent
- Beeld middels drama gevoelens uit en maak samen een dans op muziek van Harry Potter
- Teken je grootste wens als je in de Spiegel van Negereb kijkt
- Knutsel vleermuizen, maak perkamentpapier en kalligrafeer je naam daarop, verzin en bereid een eigen toverdrank
- Schrijf en maak berichten voor in De Ochtendprofeet (krant)
- Afsluitende presentatieles: gebruik muziek, dans en drama om een eigen verhaal over Harry Potter uit te beelden

Een lessencyclus

Het project bestaat uit meerdere lessen rondom kunstzinnige oriëntatie. Alle activiteiten - tekenen, creatief schrijven, dans, drama en muziek - staan daarbij in het teken van Harry Potter. Hij is bij ieder kind bekend, in elke winkel staan zijn boeken, dvd's en talloze spulletjes. Harry Potter is een jongen met wie kinderen zich kunnen identificeren. Hij staat voor rechtvaardigheid, eerlijkheid en moed. Hij laat zien dat het best moeilijk is om goede vrienden te hebben, dat je niet met iedereen bevriend kunt zijn en dat ruzies op verschillende manieren kunnen worden opgelost. Niets is perfect, iedereen heeft zijn of haar eigen dromen, van het hebben van ouders tot het winnen van de Zwerkbalkub... (dé sport in de toverwereld). Aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen gaat dus perfect met dit thema. Door de verschillende kunstzinnige activiteiten, kunnen kinderen zich op allerlei manieren uiten. De een kan goed dansen, de ander kan goed toneelspelen. Talenten die je als leerkracht soms niet verwacht, komen ineens naar boven drijven. Kinderen krijgen de kans zich van een heel andere kant te laten zien. Al danst de een de sterren van de hemel en verzet de ander het liefst geen stap, toch heeft iedereen plezier. Dat staat voorop, alleen dan kunnen kinderen het beste uit zichzelf halen. Het stimuleren van de motivatie om mee te doen aan de activiteiten is daarom erg belang-

rijk. Ook faalangstige kinderen moeten de mogelijkheid krijgen om hun angsten te overwinnen.

Samen reflecteren

Een heel belangrijk onderdeel van de lessencyclus is het reflecteren na afloop van de kunstzinnige activiteiten. Samen in de kring zitten en open met elkaar praten over gevoelens, ervaringen en eigen gedachten. 'We zijn een klas en iedereen hoort erbij, ook al maak je wel eens ruzie en gaat niet altijd alles goed,' is een uitspraak die een jongen doet. Hieruit blijkt wel dat in een veilig pedagogisch klimaat vele waardevolle gesprekken kunnen worden gevoerd. Enerzijds levert dit een positief zelfbeeld op, anderzijds gaan kinderen zich inleven in hun klasgenoten en leren ze op een positieve manier met elkaar omgaan. Ze leren te overleggen, elkaar hulp te bieden, te luisteren naar elkaar en conflicten op te lossen. Samen werken, samen spelen, samen praten en samen vieren zorgen zo voor een bevordering van de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Voorstelling

De lessencyclus wordt na tien lessen afgesloten met een voorstelling die de kinderen zelf in elkaar zetten. Hierin worden muziek, dans en drama geïntegreerd. De kinderen kiezen zelf een verhaallijn uit Harry Potter of verzinnen een gebeurtenis die Harry meemaakt. Op die manier laten de kinderen zien wat ze hebben geleerd. Hoewel het hoofddoel van de kunstzinnige activiteiten steeds het uiten van gevoelens is, hebben de kinderen ook geleerd hoe ze het best gebruik kunnen maken van bijvoorbeeld hun lichaamshouding, mimiek en stem tijdens het toneelspelen. Vaardigheden staan dus centraal! Een voorstelling ontstaat echter niet van de ene op de andere dag. Het kost veel tijd en voorbereiding. De kinderen werken dan in groepjes. Het resultaat is geweldig. Pruiken, vreemde gewaden en allerlei andere attributen nemen de kinderen mee de klas in. Een groepje sjouwt een ladder uit de speelzaal van de kleuters met zich mee. Hermelien Griffel wordt zo waar verliefd op Ron Wemel en terwijl de lichten uitgaan komen er jongens met zaklampen tevoorschijn. Ze dwalen al snel door het Verboden Bos. Er wordt zomaar aan breakdance gedaan in de klas, er wordt gezongen en er heerst een gezellige sfeer.

Ravenklauw

Ravenklauw doet me goed
Dat zei de Sorteelhoed
Al is het werk in de nacht
Werk is waar ik op wacht
Ik doe het wel
Ik maak het snel
1000 dingen achter elkaar
Ik maak het klaar

Ochtendprofeet

Met de voorstelling komt er een einde aan de lessencyclus. Echter, er is niet voor niets wekenlang gewerkt aan De Ochtendprofeet. Zoals bij binnenkomst bij de eerste les van het project werd opgemerkt, was er

alleen een voorpagina. In de krant stond helemaal niets. In de loop van het project is de krant steeds voller geworden. Kleine kleurplaatjes van Harry Potter sieren de pagina's. Nieuws over Professor Sneep, het weerbericht op Zweinstein, toverdrankrecepten en advertenties voor het kopen van de nieuwste Zwerkbalkbezem staan naast de meningen van de kinderen over het project, in de krant. Eigen inbreng van kinderen heeft ervoor gezorgd dat er binnen de lessencyclus ook toverdrankjes worden gemaakt. Daarnaast hebben de kinderen hun eigen naam gekalligrafeerd op zelfgemaakt perkamentpapier. Na de voorstelling worden er nog een laatste keer stukjes voor in 'De Ochtendprofeet' geschreven, waarin kinderen hun mening geven over het project. 'Het was vrijdagmiddag erg leuk, iedereen speelde een stuk over Harry Potter. Wij deden dat Voldemort Harry wilde vermoorden. Het was heel erg gezellig en er waren heel mooie stukjes bij.'

Griffoendor

Ik sta bij Griffoendor in de rij
Want deze wereld is te saai voor mij
De Sorteelhoed was het met mij eens
Want hij riep 'Griffoendor!' opeens
Nu valt er tenminste wat te beleven
want op Zweinstein zie je spoken zweven
Het avontuur staat nu voor de deur
En ik heb nu ook een goed humeur
Ik voel mij op Zweinstein heel erg blij
Want ook de vrienden staan bij mij in de rij

Basisactiviteiten

Samen spelen, vieren, werken en praten komen binnen het project keer op keer naar voren. Binnen verbeelding in spel, dans, muziek, tekeningen en verhalen uiten kinderen hun gevoelens. Op de vraag op wie kinderen willen lijken, volgt dan een antwoord als: 'Op Hermelien, omdat ik ook zo slim wil zijn en op alle vragen een antwoord wil weten.' De lessencyclus is zo een wereldoriënterend en zingevend project. Binnen ervaringsgericht werken; aansluitend bij de belevingswereld, vindt ontwikkeling plaats door kunstzinnige vorming en het communiceren met elkaar.

Tot slot

Wanneer een project zoals dat van Harry Potter aansluit bij de belevingswereld van kinderen, verhoog je de betrokkenheid en zal er meer en waardevoller worden geleerd. Zorg wel voor goede doelstellingen. Een project moet ergens toe bijdragen. Het is niet alleen maar 'leuk en anders dan gewoon rekenen of taal.' Leren gaat het best in een rijke leeromgeving, waarin kinderen worden gestimuleerd om zelf aan de slag te gaan. Zorg daarom voor materialen en attributen die betekenisvol zijn. Te denken valt aan boeken, informatieve boekjes die de kinderen zelf kunnen gebruiken om informatie in op te zoeken, kleurplaten en in dit geval, tovenaarsattributen. Door samenhang in activiteiten die te maken hebben met kunstzinnige vorming leren kinderen zich ook op een andere manier uiten. 'Juf, ik

wens alleen maar dat ik gelukkig word. Wat moet ik dan in de Spiegel van Negereb tekenen? Toch alleen mezelf?' Ja, dat is zo. Terwijl overal tekeningen ontstaan waarin te zien is dat kinderen een beker of medaille winnen, een hond of computer krijgen, heel rijk of onsterfelijk worden, springt die ene tekening eruit: gelukkig worden; dat is het enige wat voor de jongen echt telt. Wie ben je, hoe wil je dat je toekomst eruit ziet? Dit zijn alle zinzoekende vragen. In gedichten die kinderen schrijven, komt naar voren hoe ze over zichzelf denken. 'Ik hoor bij Griffoendor misschien, voor dapper heb ik vast een tien...' In toneelspel leren kinderen hoe ze conflicten op een andere manier kunnen oplossen dan met geweld. Elke les heeft zo een specifiek doel, gericht op het beïnvloeden van een positief zelfbeeld en een positieve interactie tussen kinderen. Weten wat je wilt bereiken, is van het grootste belang!

'Juf, is het project van Harry Potter nu afgelopen?' Juf knikt. Ze loopt naar de thematafel en haalt de kandelaars met kaarsen weg. 'Gaan we dan geen toverdrankjes meer maken?' Juf schudt haar hoofd en pakt een stapel boeken op. 'Oh.' De teleurstelling klinkt in de stem. 'Maar juf, dan kunnen we toch een nieuw project beginnen...?'

Griffoendor

Ik hoor bij Griffoendor misschien
Voor dapper heb ik vast een tien
Lef heb ik ook af en toe
Ik word ook niet snel moe
Voldemort kan ik ook wel aan
Ik doe simsalabim en hij is vergaan
Het verboden bos ga ik ook gewoon in
want ik ben niet bang voor draken en een spin

De auteur won de Peter Petersen Prijs 2005, voor een Pabo-student of cursist van de nascholing van de opleiding Jenaplandiploma, die een bijzondere en vooral praktische insteek hanteert in het vormgeven van een rijke leeromgeving, samen met de Hogeschool en een Jenaplan-basischool (zie Mensen-kinderen, maart 2005). Dit artikel is gebaseerd op het bekroonde werkstuk. Contactadres: tessarenkens2@hotmail.com

JENAPLAN EN REGULIER ONDERWIJS IN EEN SCHOOL

De Krullebaar in Hoogeveen is een protestants-christelijke basisschool voor Jenaplan en Regulier onderwijs. Een fusieschool met een opvallende samen-

stelling. Op de school zitten rond de 380 kinderen, verdeeld over 18 groepen, die gehuisvest zijn op één locatie. Waarom is voor deze samenstelling gekozen en hoe werkt het een en ander in de praktijk? Is het een bruikbaar concept om Jenaplanonderwijs te behouden als er sprake is van fusie?

Fusie

De Krullebaar is op 1 augustus 1994 ontstaan uit de fusie tussen de "Groen van Prinstererschool" en "de Wiekslag". Beide scholen zijn eind jaren zestig in de nieuwbouwwijk Wofsbos gebouwd. De Groen van Prinstererschool koos al snel voor het werken vanuit het Jenaplanconcept. De kinderen kwamen uit de eigen wijk en steeds meer ook uit andere wijken. De Wiekslag koos voor Regulier onderwijs op een vernieuwende leest geschoeid. De kinderen kwamen vooral uit de wijk.

De ouders in de wijk konden dus voor hun kinderen een bewuste keus maken tussen Jenaplan en Regulier onderwijs. Beide scholen hadden elk eind jaren zeventig rond de 400 kinderen. Door vergrijzing van de wijk daalde op beide scholen het aantal kinderen naar 170 in het jaar 1990.

De twee scholen behoorden inmiddels tot de Vereniging voor Protestants-Christelijk Onderwijs te Hoogeveen, die in totaal twaalf scholen beheerde. Al sinds juni 1991 werd binnen de vereniging nagedacht over de consequenties van verschillende overheidsmaatregelen en andere ontwikkelingen die van invloed waren op de toekomst van de scholen en van de vereniging. Het bestuur heeft vervolgens een commissie ingesteld, die het hieromtrent diende te informeren. Op grond van het werk van deze commissie besloot het bestuur een eigen beleid te ontwikkelen ten aanzien van de overheidsmaatregel 'Toerusting en Bereikbaarheid'. Dit om ervoor te zorgen dat alle scholen op termijn voordeel zouden ondervinden van een betere facilitering. Daarbij sprak het bestuur zich uit voor een gewenste schoolgrootte van ruim boven de grens van 170 leerlingen.

Deze beleidsvoornemens kwamen neer op een fusie

waarbij acht scholen betrokken waren.

Bij het totstandkomen van het scholenplan werden vier uitgangspunten gehanteerd:

1. Goed gefaciliteerde, levensvatbare scholen.
2. Goede spreiding van Prot. Chr. scholen over Hoogeveen
3. Tegemoetkomen aan de keuzevrijheid van ouders wat betreft Prot. Chr. Onderwijs.
4. Jenaplanonderwijs moet een plaats in Hoogeveen kunnen behouden, mits aan het onder 1 gestelde (levensvatbaarheid) wordt voldaan.

Het bestuur kwam vervolgens met de aanbeveling in de wijk Wolfsbos te komen tot één basisschool door een fusie van de Groen van Prinstererschool en de Wiekslag, op basis van vier keuzemogelijkheden:

1. Beide scholen laten hun eigen onderwijsidentiteit los en samen ontwikkelen ze een nieuwe onderwijsvorm
2. Beide scholen vormen samen een Jenaplanschool.
3. Beide onderwijsvormen krijgen gestalte binnen één organisatie.
4. Er komt een wijkschool en de Jenaplanschool gaat verhuizen naar het centrum.

De medezeggenschapsraad van de Wiekslag kon instemmen met optie 1 en 4.

De medezeggenschapsraad (M.R.) van de Jenaplanschool, gesteund door het team, de ouderraad en heel veel ouders, kon en wilde met geen van de mogelijkheden instemmen. Grootste bezwaar was het feit dat Jenaplanonderwijs uit Hoogeveen zou verdwijnen of het in een moeilijke situatie behouden van de Jenaplanidentiteit. De M.R. zag veel meer in het behouden van de twee afzonderlijke scholen in de wijk. De M.R. wilde dus niet instemmen met de fusie en het geschil met het

bestuur werd uiteindelijk voorgelegd aan de Commissie voor Geschillen Wet Medezeggenschap Onderwijs. Deze oordeelde positief over de gevolgde procedure door het bestuur. Uiteindelijk stemden de Wiekslag en Groen van Prinstererschool in met het volgende besluit:

Dekselbesluit 24 januari 1994

Komen tot één Protestants Christelijke basisschool in de wijk Wolfsbos, door fusie van de Groen van Prinstererschool en de Wiekslag. Fusiedatum: 1 augustus 1994

- *Bij deze fusie zullen zowel de Groen van Prinstererschool (Jenaplanschool), als de Wiekslag (reguliere basisschool) de eigen onderwijsidentiteit behouden.*
- *Voor de dagelijkse leiding wordt een managementteam gevormd, bestaande uit twee directeuren en een toegevoegd managementslid.*
- *Een nieuw te benoemen personeelslid aan de Jenaplan-afdeling dient in het bezit te zijn van het Jenaplandiploma of bereid zijn dit te halen.*
Bij interne overplaatsing van een personeelslid naar de afdeling Jenaplan is het behalen van het Jenaplandiploma meer dan wenselijk.
- *De beide afdelingen worden gehuisvest in één gebouw.*

Directe gevolgen

Uiteindelijk is er dus voor een constructie gekozen van één basisschool met twee afdelingen in hetzelfde schoolgebouw. Een opvallende keuze, toen nog niet veelvuldig voorkomend als oplossing bij fusies.

Op deze wijze werden zowel het Jenaplan en het Reguliere onderwijs behouden.

Er waren gevolgen voor de naam van de school, de huisvesting en de verschillende geledingen in de school.

Naam school

Natuurlijk moest de school een nieuwe, kindvriendelijke naam hebben en dat werd 'de Krullebaar'. Dit is de naam van de "vreemde" vogel uit het boek 'Pluk van de Petteflet' van Annie M.G. Schmidt. Deze vogel is enig in zijn soort en leert vliegen van de andere vogels, zodat hij zijn uiteindelijke bestemming op kan zoeken, waar hij zich thuis kan voelen.

Basisschool de Krullebaar staat in een buurt waar de straten vogelnamen dragen, waar elk kind, uniek, kan leren van en met andere kinderen.

Kinderen

De kinderen bleven in dezelfde groep/stamgroep en ze kregen het onderwijs, zoals ze dat gewend waren. De kinderen moesten wel wennen aan het grote aantal kinderen van de school en een deel van de kinderen was door de schoolverhuizing de vertrouwde, veilige omgeving kwijt.

Ouders

De ouders konden nog steeds een bewuste keuze maken voor hun kinderen tussen beide onderwijsvormen. Voor een deel van de ouders betekende de andere locatie wel dat de afstand tussen huis en school groter werd.

Teamleden

De teamleden werden niet gedwongen tot het werken

vanuit een andere visie. Dit laatste zou ten koste gaan van hun welbevinden, maar ook de onderwijskundige identiteit zou dan onder druk komen te staan.

Managementteam

Voor de dagelijkse leiding van de school werd een managementteam gevormd, bestaande uit een tweehoofdige schoolleiding en een toegevoegd managementlid, die eerder adjunct-directeur was. De ene directeur was met name verantwoordelijk voor de afdeling Regulier en de andere directeur voor de afdeling Jenaplan.

Huisvesting

De keuze voor één schoolgebouw was een logisch gevolg van het fusieproces. Het voorkomen van kosten voor het bestuur door leegstand was immers één van de belangrijke motieven voor de fusie geweest. De kosten van de aanpassingen (uitbreiding) van het bestaande gebouw waren natuurlijk veel hoger, maar die kwamen voor rekening van de gemeente.

Ontwikkelingen

Vorig jaar hebben we het tienjarig bestaan van de Krullebaar gevierd. In de afgelopen tien jaar zijn er veel ontwikkelingen geweest op de beide afdelingen van de school. Het is van belang geweest dat alle drie managementsleden bij het aanvaarden van hun functie direct ook de knop om konden draaien en dat ze de stellingen van voor de fusie konden verlaten. Een ieder was bereid zich met woord en daad in te zetten voor het welslagen van de fusie. Een duidelijke taakverdeling op alle terreinen is van essentieel belang gebleken. Zo had

ieder managementlid zijn eigen "territorium" van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden, vastgelegd en transparant gemaakt in de taakomschrijving van het managementteam.

Na een aantal jaren heeft er een mutatie in het managementteam plaatsgevonden, doordat de directeur van de afdeling Regulier bovenschools procesmanager werd in een nieuwe bestuursstructuur. De directiesamenstelling veranderde in een schoolleiding bestaande uit een directeur en een adjunct-directeur.

Het instandhouden en ontwikkelen van twee afdelingen met elk hun eigen concept bracht voor iedereen veel dubbele werkzaamheden met zich mee. Iedere afdeling had zo haar eigen ontwikkelingen en dat hield vervolgens in dat er per afdeling vergaderd werd. De schoolgids, het schoolplan, het schoolontwikkelingsplan, enzovoorts, werden per afdeling beschreven. De per school verkregen formatie moest over de twee afdelingen verdeeld worden. Dit leidde nogal eens tot versnippering van formatie. Met de managementtijd voor het runnen van één school moesten eigenlijk twee "scholen" geleid worden.

De wettelijke verplichting van één medezeggenschapsraad per school heeft positief meegewerkt aan het totstandkomen van nieuwe ontwikkelingen. De M.R. had vier ouderleden en vier personeelsleden, gelijkelijk verdeeld over de afdelingen.

Vanaf het begin is gekozen voor twee ouderraden, omdat ze specifiek een afdeling ondersteunden. Eerst verliep de samenwerking tussen de ouderraden stroef, omdat er weinig behoefte was om dingen samen te doen. Langzamerhand veranderde deze houding en werden er steeds meer zaken gezamenlijk opgepakt. Dit werd positief beïnvloed, doordat na een aantal jaren de hele school ging werken met groeps/stamgroepouders.

In totaal zaten er in de beginperiode ongeveer 350 kinderen op de Krullevaar, per afdeling rond de 175 kinderen. Het grote aantal kinderen betekende dat er twee pauzes gehouden werden. We kozen ervoor om per afdeling jonge en oudere kinderen gelijktijdig buiten te laten spelen. Dit vergrootte wel de betrokkenheid van de kinderen per afdeling, maar niet van de hele school. De kinderen zelf spraken van Reguliere- en Jenaplan-kinderen!

In de beginperiode waren de diverse vieringen en projecten ook nog apart. De opdracht van de fusie luidde immers: beide afdelingen moeten hun identiteit behouden. Dit is lang zo gebleven, pas de laatste jaren is dit meer geïntegreerd.

Veel ouders vonden het aantal kinderen te massaal. Daar kwam bij dat de Krullevaar sterk groeide en plaatsing van semi-permanente lokalen de (speel)ruimte beknotten. Nieuwe ouders kregen voorlichting over beide afdelingen, zodat zij een bewuste keus konden maken voor Jenaplan of Regulier onderwijs. Van de gevreesde rivaliteit is eigenlijk niet echt sprake geweest. Het aantal kinderen per afdeling bleef gedurende de eerste jaren in evenwicht. In de loop der jaren groeide het aantal kinderen op de afdeling Jenaplan meer dan op de afdeling Regulier.

Voor de teamleden was de fusie geen gemakkelijk proces. Een groot aantal teamleden kon zich niet in de fusie vinden en kon moeilijk met de "gedwongen" veranderingen omgaan.

Dit kwam ook tot uiting in de toename van het ziekteverzuim. De keuze voor twee afdelingen bracht geen verbondenheid en eigenlijk was er sprake van twee teams. In de loop der jaren is dit groepsproces positief veranderd door onder andere collegiale consultatie (bij elkaar hospiteren) dwars door de afdelingen heen en het samenwerken op steeds meer terreinen. Dit is ook positief beïnvloed door de komst van teamleden, die de fusie niet hebben meegemaakt.

Onderweg naar één nieuwe Jenaplanschool

In 2001 zijn er gesprekken gestart over de toekomst van de Krullevaar, uitgaande van de volgende uitspraken:

- Beide afdelingen werken op basis van een pedagogische en didactische visie die zeer veel raakvlakken vertoont.
- De praktische invulling van deze visie krijgt steeds meer overeenkomsten.
- De diverse knelpunten, zoals die hierboven beschreven werden, zijn op te lossen.

In het vervolg van de gesprekken werd duidelijk dat de teamleden instemden met één school met één onderwijsconcept. De meerderheid van het team wilde werken aan het realiseren van één "nieuwe" Jenaplanschool. Vanaf 1 augustus 2003 zijn we hiermee gestart. Het was de start van een tweede fusieproces met z'n geheel eigen verhaal.

*Waar het om draait.....
Wanneer je een schip wilt bouwen
breng dan geen mensen bijeen
om hout aan te slepen,
werktekeningen te maken,
taken te verdelen en het werk in te delen.
Maar leer de mensen verlangen
naar de eindeloze zee.*

Antoine de Saint-Exupéry

Tjeerd de With is directeur van de Krullevaar in Hoogeveen

TOM

KOFFIE ZETTEN

- Wat is nou de essentie van wereldoriëntatie à la Jenaplan?

Wij zitten rond de tafel in de Jenaplanschool van Neurenberg. Het gesprek stukt. We komen er achter dat we met dezelfde woorden over verschillende dingen praten. Lekke band. Afstappen. Wat doen we? Ik heb zin in koffie.

- Koffiezetten.

- Hoezo? Wat bedoel je? zegt Birgit.

Maar Nicky staat al op, Hollanders hebben altijd trek in koffie.

Door Birgits verwarring begrijp ik dat ik een goede metafoor te pakken heb. En als de koffie is rondgedeeld leg ik dat uit.

- Kijk, je kunt op twee manieren koffie zetten: bonenkoffie of oploskoffie. Wereldoriëntatie uit boekjes is oploskoffie. Wij hebben liever koffie van versgemalen bonen.

Het werd die week ons motto: bonenkoffie.

De school in Neurenberg draait voor het derde jaar. Twee keer per jaar werk ik een week met het team, het bestuur, de ouders. Dit voorjaar zijn ze hier geweest om een paar scholen te bezoeken. En om te ervaren dat ze op de goede weg zijn. We willen ons deze week concentreren op één onderdeel: de ochtendkring.

Er zijn vier groepen van 6-10 jarigen: De Leeuwen, de Tijgers, de Anaconda's en sinds kort de Beren. We zitten aan het begin van de het schooljaar en deze week gaat het over de dieren waarnaar de groepen zijn genoemd. Aan het eind van de week gaan we naar de diertuin op 'familiebezoek'.

Katja van de tijgergroep is gisteren begonnen met de vraag: Wat weten we van tijgers en wat willen we nog meer weten? Er liggen al verschillende boeken in de kring. Twee kinderen hebben zich opgegeven voor een verslag.

En ze hebben vanmorgen een lijstje vragen gemaakt voor de diertuin:

- hoe zwaar is een tijger?
- hoe oud kan hij worden?
- hoeveel jongen ...

Oké, Katja, dank je wel. En dan nu de vraag: Is dit oploskoffie of bonenkoffie?

We praten er over.

Dan komt Christine (van de Beren) met het verhaal dat een jaar geleden een actiegroep de beren uit de diertuin heeft 'bevrijd'. Ze hebben de beren wel, maar de ouders niet kunnen pakken. Kijk, dit gaat naar koffie ruiken!

We praten verder. En drinken koffie.

Met Monika praat ik nog wat na over het programma van vrijdag als we naar de diertuin gaan. Dat wordt nu de centrale vraag: Wat kunnen we daar van maken? Omdat we zelf zo weinig ervaring hebben met de dieren waar het over gaat zouden we eens met de verzorgers moeten kunnen praten. Hoe dicht kunnen we bij ons dier komen?

Monika belt met de mensen van de diertuin, maar ze kan ze niet verleiden. Ze begrijpen niet goed wat we willen. Ze begrijpen ook niet dat we niet begrijpen dat zoiets geld kost, zoveel per uur. Gelukkig is er ook een vriendengroep van de diertuin. Er wordt een afspraak gemaakt voor een interview. De volgende ochtend is er groot rumoer in Katja's groep. Zomaar tijdens de les wordt er opgebeld door een man van de diertuin. Spreekt hij met de tijgergroep? Ja? Ah, dan zit hij goed! Hij heeft iets niet goed begrepen. Kwamen de kinderen vrijdag nu naar hem toe, of moest hij de tijgers naar de school brengen?

- Tja, zegt juf Katja, dat moet ik eerst even met de kinderen bespreken. Ik bel u straks wel terug.
- Pittige koffie! vertelde Katja later.